

Үнэт цаас гаргагч болон зах зээлийн мэргэжлийн байгууллагуудад мөрдөх нягтлан бодох бүртгэлийн үлгэрчилсэн заавар, дансны үлгэрчилсэн жагсаалт, санхүүгийн тайлан болон түүний тодруулга, хураангуйг хэвлэн нийтлэх маягтыг батлах тухай

Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 6.1.2 дахь заалтыг үндэслэн санхүүгийн зохицуулах хорооноос тогтоох нь:

1.”Үнэт цаас гаргагч болон зах зээлийн мэргэжлийн байгууллагуудад мөрдөх нягтлан бодох бүртгэлийн үлгэрчилсэн заавар”-ыг 1 дүгээр хавсралтаар, “Үнэт цаас гаргагч болон зах зээлийн мэргэжлийн байгууллагуудад мөрдөх дансны үлгэрчилсэн жагсаалт, санхүүгийн тайлангийн маягт, тодруулгын маягт”-ыг 2 дугаар хавсралтаар, “Санхүүгийн тайлангийн хураангуйг хэвлэн нийтлэх маягт”-ыг 3 дугаар хавсралтаар тус тус баталсугай.

2. Дээрх заавар батлагдсан холбогдуулан Үнэт цаасны хорооны тогтоолоор баталсан дараах журам, заавруудыг хүчингүй болсонд тооцсугай.

- 1996 оны 61 дүгээр тогтоолоор баталсан ” Үнэт цаасны компани, хөрөнгө оруулалтын сангийн үйл ажиллагааны үр дүнг тодорхойлох , тайланд тусгах тухай заавар”
- 1999 оны 96 дугаар тогтоолоор баталсан “Хувьцаат компанийн санхүүгийн тайланд хавсаргах нэмэлт тайлбар, тодруулга, санхүүгийн шинжилгээний тухай журам ”
- 2003 оны 14-р тогтоолоор баталсан "Үнэт цаас гаргагч, зах зээлд оролцогч мэргэжлийн байгууллагын санхүүгийн тайланд нэмэлт, тодруулга бэлтгэх журам "
- 2003 оны 20 дугаар тогтоолоор баталсан ” Компани өөрийн үнэт цаасыг худалдан авах, худалдах, бүртгэх тухай журам”
- 2003 оны 45 дугаар тогтоолоор баталсан “Хувьцаат компанийн санхүүгийн тайлан тэнцлийн хураангуйг хэвлэн нийтлэх, мэдээллийг нийтэд хүргэх журам”

3. Энэхүү зааврыг 2008 оны 6 дугаар сарын 20–ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөхийг Үнэт цаас гаргагч болон зах зээлийн мэргэжлийн байгууллагуудын удирдлагад үүрэг болгосугай.

4. ”Нягтлан бодох бүртгэлийн бодлого,бүртгэлийн тооцоололтын өөрчлөлт болон алдаа “ НББОУС 8 -д заасны дагуу буцаах горимыг ашиглан 2008 оны 1-дүгээр улирлын тайлан болон 4,5,6 дугаар саруудын ажил гүйлгээнд бүртгэлийн өөрчлөлтийн тохируулгыг хийж 2-р улирлын тайланд тусгах, Нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын баримт бичиг боловсруулж 2008 оны 3 дугаар улирлын санхүүгийн тайлангийн хамт ирүүлэхийг үнэт цаас гаргагч болон зах зээлийн мэргэжлийн байгууллагуудын удирдлагад тус тус үүрэг болгосугай.

5.Зааврын биелэлтэд хяналт тавьж, мэргэжлийн зөвлөлгөө өгч ажиллахыг Үнэт цаасны газар / Х.Бум-Эрдэнэ/-т даалгасугай.

**ҮНЭТ ЦААСНЫ ЗАХ ЗЭЭЛД МЭРГЭЖЛИЙН ҮЙЛ
АЖИЛЛАГАА ЯВУУЛЖ БАЙГАА БОЛОН ҮНЭТ ЦААС ГАРГАГЧ
БАЙГУУЛЛАГУУДЫН НЯГТЛАН БОДОХ БҮРТГЭЛИЙН
ҮЛГЭРЧИЛСЭН ЗААВАР**

А-1 Нийтлэг үндэслэл

1.1. Санхүүгийн зохицуулах хорооноос (цаашид Хороо гэх) нийтэд санал болгон хувьцаа гаргах зөвшөөрөл болон үнэт цаасны зах зээл дээр үнэт цаасны арилжаа, төлбөр тооцоо, хадгаламж, брокер, дилер, андеррайтер, хөрөнгө оруулалтын менежмент, хөрөнгө оруулалтын зөвлөх, хамтын хөрөнгө оруулалтын байгууллага буюу хөрөнгө оруулалтын сангийн үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл авсан компаниуд нь (цаашид үнэт цаас гаргагч болон мэргэжлийн байгууллага гэх) энэхүү НББ-ийн үлгэрчилсэн зааврыг үндэслэн нягтлан бодох бүртгэл хөтөлж, санхүүгийн тайлан, тодруулга бэлтгэнэ.

1.2. Энэхүү үлгэрчилсэн заавар нь Санхүүгийн тайлагналын Олон улсын стандарт (цаашид СТОУС гэх), Монгол улсад мөрдөгдөж буй нягтлан бодох бүртгэлийн үндсэн зарчмууд дээр үндэслэсэн бөгөөд энэ журамд нэмэлт өөрчлөлт оруулах асуудлыг зөвхөн Хороо шийдвэрлэнэ.

1.3. Энэхүү үлгэрчилсэн зааварт тулгуурлан үнэт цаас гаргагч болон мэргэжлийн байгууллагууд дотооддоо СТОУС болон Монгол улсад мөрдөгдөж буй нягтлан бодох бүртгэлийн үндсэн зарчмуудад бүрэн нийцсэн нягтлан бодох бүртгэлийн бодлого, журам, дансны дэлгэрэнгүй жагсаалтыг боловсруулж мөрдөх шаардлагатай

1.4. Үнэт цаас гаргагч болон мэргэжлийн байгууллагууд нь нягтлан бодох бүртгэлээ аккрузл сууриар хөтөлж, ажил гүйлгээг давхар бичилтийн хэлбэрээр бүртгэнэ.

1.5. Нягтлан бодох бүртгэлийн үзүүлэлтийн нэгж нь Монгол Улсын үндэсний мөнгөн тэмдэгт төгрөг, мөнгөөр илэрхийлэгдсэн байна.

1.6. Байгууллагын удирдлага нь нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулж, нягтлан бодох бүртгэл хөтлөлт, санхүүгийн тайлан бусад мэдээ баримтыг үнэн зөв гаргаж энэ талаар холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу хариуцлага хүлээнэ.

А-2 Дансны нэгдсэн жагсаалт

Дансны нэгдсэн жагсаалт нь үнэт цаас гаргагч болон мэргэжлийн байгууллагын үйл ажиллагааны онцлогийг бүрэн тусгасан, нягтлан бодох бүртгэлээр дамжуулан хүлээн авах мэдээллийн хэрэгцээг бүрэн хангахуйц бүртгэлийн үйл ажиллагааг СТОУС-ийн жишгийн дагуу ангилсан дансны нэр болон дугаараас бүрдсэн системчилсэн жагсаалт байна.

Дансны дугаар хэдэн оронтой байх нь тухайн байгууллагын үйл ажиллагааны цар хүрээ, онцлог, удирдлагын мэдээллийн хэрэгцээнээс хамаарна.

Дансыг кодчилах аргачлал нь улсын хэмжээнд нягтлан бодох бүртгэлийн мэдээллийн нэгдсэн систем бүрдүүлэх зорилгод нийцсэн байна.

Дансны жагсаалт нь балансын болон орлого зардлын тайлангийн дансдуудаас бүрдэнэ.

Балансын дансад хөрөнгө, өр төлбөр, хөрөнгийн эх үүсвэрийн дансдууд хамаарах бөгөөд эдгээр данс тайлангийн үеийн эцэст үлдэгдэлтэй байна.

Орлого, зардлын дансдууд нь тайлангийн үеийн эцэст орлого, зарлагын нэгдсэн дансанд хаагдана.

Дансны дугаар нь үйл ажиллагааны онцлог, бүртгэлийн ажиллагааг компьютерээр болон гар аргаар боловсруулж байгаагаас хамааран дөрөв, зургаа, найман оронтой байж болно.

Энэхүү үлгэрчилсэн зааварт нийцүүлэн үндсэн дансыг туслах дансанд хэрхэн ангилахыг байгууллагын нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын баримт бичгээр тодорхойлж, нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын баримт бичгийг удирдлагаар батлуулж мөрдөнө.

ХӨРӨНГӨ

Б - Хөрөнгө

1. Тодорхойлолт

Өнгөрсөн хугацааны үйл ажиллагааны үр дүнд үүсч бий болсон, тухайн байгууллагын эзэмшилд байгаа, ирээдүйд эдийн засгийн үр ашиг, үйлчилгээний чадавхиа өгөх нөөцийг хөрөнгө гэнэ

Хөрөнгө нь гурван үндсэн чанарыг агуулна. Үүнд:

1. Хөрөнгө нь дангаараа буюу бусад хөрөнгөтэй хослон, шууд ба шууд бус замаар цэвэр мөнгөн гүйлгээ буюу үйлчилгээг нэмэгдүүлэх чадавхи бүхий ирээдүйн үр ашгийг агуулж байна;
2. Тухайн компани хөрөнгөөс олох үр ашигт хяналт тавьж чадахуйц байна;
3. Тухайн компани олсон үр ашгаа хянах буюу захирах эрх мэдлийг нэмэгдүүлэх ажил гүйлгээ хийгдэнэ;

Нягтлан бодох бүртгэлд хөрөнгийг эргэлтийн ба эргэлтийн бус гэж ангилна

Б.1.ЭРГЭЛТИЙН ХӨРӨНГӨ

Эргэлтийн хөрөнгөнд дараах төрлийн хөрөнгийг хамруулна:

1. Ашиглалтанд нь ямар нэг хязгаар тавигдаагүй мөнгө болон мөнгөтэй адилтгах хөрөнгө.
2. Байгууллагын үйл ажиллагааны нэг циклийн хэвийн нөхцөлд хэрэгжихээр хүлээгдэж байгаа, эсвэл худалдан борлуулах ба ашиглахаар эзэмшиж байгаа;
3. Худалдах зориулалттай юмуу богино хугацаатай эзэмшиж байгаа бөгөөд тайлангийн өдрөөс хойш арван хоёр сарын дотор хэрэгжихээр хүлээгдэж байгаа;

Эргэлтийн хөрөнгийг дараах байдлаар ангилна. Үүнд :

1. Мөнгө ба түүнтэй адилтгах зүйлс;
2. Богино хугацаат хөрөнгө оруулалт;
3. Дансны авлага;

4. Бусад авлага:
5. Бараа материал :
6. Урьдчилсан төлсөн зардал/тооцоо:

Б-1.1 МӨНГӨН БА ТҮҮНТЭЙ АДИЛТГАХ ЗҮЙЛС

1. Хамрагдах зүйлс

Касс болон банк, санхүүгийн байгууллагад байршуулсан харилцах, хадгаламжийн дансанд байгаа үндэсний мөнгө, гадаад валют, тусгай зориулалт бүхий мөнгөн сан, мөнгөтэй адилтгах бусад зүйлс (чек, цахим карт, сертификат гэх мэт), бэлэн мөнгөний хугацаагүй болон 3 сар хүртэл хугацаатай хадгаламж хамрагдана.

Ямар нэг хязгаарлалт тавигдсан бөгөөд үйл ажиллагааны нэг циклид хязгаарлалтыг нь хүчингүй болгохгүй эсвэл тайлант үед хэрэглэгдэхгүй мөнгөн хөрөнгийг эргэлтийн хөрөнгөнд оруулахгүй.

2. Үнэлгээ

Мөнгөн хөрөнгийг нэрлэсэн үнээр нь бүртгэнэ. Гадаад валютыг нэр төрөл тус бүрээр нэрийн данс нээж Монголбанкнаас зарласан тухайн үеийн ханшаар тоохон төгрөгт хөрвүүлэн төгрөг, валютаар давхар бүртгэнэ. Гадаад валютын үлдэгдлийг Монголбанкнаас зарласан ханшаар тухай бүр тэгшитгэн тооцоо хийж гарсан зөрүүгээр тайлант хугацааны цэвэр орлого, зарлагад оруулна.

3. Санхүүгийн тайланд тусгах нь

Мөнгөн хөрөнгийг балансын “Эргэлтийн хөрөнгө” гэсэн бүлгийн эхний зүйл ангид тусгана.

4. Хяналт ба бүртгэл

Кассын аюулгүй бүрэн бүтэн байдлыг хангахаар харуул хамгаалалтыг зохион байгуулсан байх бөгөөд, кассын үлдэгдэлд гэнэтийн болон тогтмол шалгалт хийнэ. Касс тухайн хөрөнгийн баримт материал, түүнтэй холбогдох файлын хадгалалт, хамгаалалт, аюулгүй байдал, гүйлгээний баримтын бүрдлийг хангасан байна.

Мөнгө түүнтэй адилтгах хөрөнгийн дэлгэрэнгүй бүртгэлийг хөтөлж, гүйлгээний баримтыг үндсэн баримттай нь тулган шалгана.

Дэлгэрэнгүй бүртгэлийн үлдэгдлийг тэнцлийн үлдэгдэлтэй тулган тохируулна.

Б -1.1 МӨНГӨ БА ТҮҮНТЭЙ АДИЛТГАХ ЗҮЙЛСИЙН БҮРТГЭЛ

1-1.1 Мөнгө ба түүнтэй адилтгах зүйлсийн орлого, зарлагын гүйлгээ

Мөнгө ба түүнтэй адилтгах зүйлсийн орлогын гүйлгээ хийхэд:

Дебет: Мөнгө ба түүнтэй адилтгах зүйлс/ касс, харилцах, хадгаламж ...гм/
Кредит: Холбогдох данс

Мөнгө ба түүнтэй адилтгах зүйлсийн зарлагын гүйлгээ хийхэд:

Дебет: Холбогдох данс
Кредит: Мөнгө ба түүнтэй адилтгах зүйлс/касс, харилцах, хадгаламж ...гм/

1-1.2 Кассын илүүдэл, дутагдал

Кассаас мөнгө илүүдвэл илүү гарсан дүнгээр:

Дебет : Касс дахь бэлэн мөнгө

Кредит: Илүүдэл

Мөнгө илүүдсэн шалтгаан, холбогдох эзэн нь тогтоогдохгүй бол компанийн орлого болгож:

Дебет : Илүүдэл

Кредит: Бусад орлого

Холбогдох эзэн холбогдогч нь тогтоогдож илүүдэл мөнгийг буцааж олговол:

Дебет : Илүүдэл

Кредит : Холбогдох данс жишээ нь: Касс дахь бэлэн мөнгө

Кассаас мөнгө дутвал дутагдсан дүнгээр:

Дебет: Дутагдал

Кредит: Касс дахь бэлэн мөнгө

Дутсан шалтгаан нь тогтоогдож холбогдох эзнээр төлүүлбэл:

Дебет : Холбогдох данс жишээ нь: Касс дахь бэлэн мөнгө

Кредит: Дутагдал

Хэрэв мөнгө дутаасан эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй, нас барсан, төлбөрийн чадваргүй нь шүүхийн шийдвэрээр тогтоогдсон тохиолдолд дутагдлыг компанийн алдагдлаар хаахаар ТУЗ шийдвэрлэсэн бол дутсан мөнгөний дүнгээр

Дебет: Бусад зардал

Кредит: Дутагдал

1-1.3 Жижиг мөнгөн сан нь тухайн байгууллагын бага хэмжээний урсгал зардлын төлбөрийн гүйлгээг хийхэд зориулан нярав болон нягтлан бодогчоос өөр ажилтанд хариуцуулан байршуулсан бага хэмжээний мөнгө юм. Жижиг мөнгөн сангийн зориулалт болон доод хэмжээг тогтоох, байгуулах, зарцуулах, хянах ажиллагааг тухайн байгууллагын дотоод журмаар зохицуулна. Жижиг мөнгөн санг бэлэн мөнгөний дансдад нэрийн дансаар бүртгэнэ. Анх байгуулсан сангийн хэмжээг өөрчлөх үед дараах журналын бичилт хийнэ:

Дебет: Жижиг мөнгөн сан

Кредит: Касс болон харилцах

Жижиг мөнгөн сангаас зарлагын гүйлгээ гарах үед ямар нэгэн бичилт хийгдэхгүй. Жижиг мөнгөн санг нөхөн дүүргэхийн өмнө уг сангийн хяналтыг хариуцсан ажилтан сангийн зарцуулалтын тайланг анхан шатны баримттай тулгаж, зарцуулалт батлагдсан төсөв, журмын дагуу байгаа эсэхийг шалган баталгаажуулж, жижиг мөнгөн санд дүүргэлт хийх зөвшөөрөл олгоно.

Үүний дагуу жижиг мөнгөн сан хариуцсан ажилтан зарлагын баримтаа кассын няравт хүлээлгэн өгч, зарцуулсан хэмжээний мөнгийг кассаас авна.

Жижиг мөнгөн санг дүүргэж, касснаас зарлага гаргахад:

Дебет: Холбогдох зардал

Кредит: Касс дахь бэлэн мөнгө

Б-1.2 БОГИНО ХУГАЦААТ ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ

1.Тодорхойлолт

Хөрөнгө оруулалт гэж тайлант үед хийх төлбөрийн хэмжээнээс давсан буюу түр зуур чөлөөтэй байгаа мөнгөн хөрөнгийг ашиг олох зорилгоор зарцуулж буй үйл ажиллагааг хэлнэ. Хөрөнгө оруулалт нь түргэн борлогдох үнэт цаас ба урт хугацаат хөрөнгө оруулалтаас бүрдэнэ.

Зах зээлийн үнэлгээний зөрүү, хүү, ногдол ашгаас ашиг олох зорилгоор худалдан авсан түргэн борлогдох үнэт цаасыг Богино хугацаат хөрөнгө оруулалт гэнэ.

Урт болон богино хугацаат үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалтын ангилал, үнэлгээ, бүртгэл, тайлагнал нь ижил байна.

Үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалтыг

- Өрийн үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалт
- Өмчийн үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалт гэж ангилна .

Өрийн үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалтыг дараах байдлаар ангилана.

- Төлөгдөх хугацаа хүртэл эзэмших үнэт цаас
- Худалдах зорилгоор эзэмшиж байгаа үнэт цаас
  - **Төлөгдөх хугацаа хүртэл эзэмших үнэт цаас** гэж *дуусгавар болгох өдөр хүртэл эзэмшиж өгөөжийг нь хүртэх зорилгоор худалдан авсан өрийн үнэт цаасыг хэлнэ.*
  - **Худалдах зорилгоор эзэмшиж байгаа үнэт цаас** гэж *ойрын ирээдүйд худалдан борлуулж богино хугацаан дахь үнийн өөрчлөлтөөс ашиг олох зорилгоор худалдан авсан өрийн үнэт цаасыг хэлнэ.*

Өмчийн үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалтыг дараах байдлаар ангилна.

- Худалдах зорилгоор эзэмшиж байгаа хувьцаа
- Хувьцаагаарх хөрөнгө оруулалт

2. Үнэлгээ

Төлөгдөх хугацаа хүртэл эзэмших үнэт цаасыг өртгөөр нь бүртгэж, хорогдуулсан өртгөөр тайлагнана.

Өртөг гэдэг нь үнэт цаасыг худалдан авсан үнэ, зуучлалын шимтгэл, хандиваар хүлээн авсан үнэт цаасны зах зээлийн үнэ дээр шилжүүлэн авахтай холбогдсон зардлыг нэмсэн дүн юм.

Худалдах зорилгоор эзэмшиж байгаа үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалтыг өртгөөр нь бүртгэж, бодит үнэ цэнээр тайлагнана.

Бодит үнэ цэнэ гэдэг нь холбоогүй талуудын ажил гүйлгээгээр зохих мэдлэгтэй, арилжаанд оролцоход бэлэн талуудын хооронд хөрөнгийг солилцох эсвэл өрийг барагдуулах дүн юм. Мэргэжлийн байгууллагуудын хувьд Бодит үнэ цэнийг сарын сүүлчийн өдрийн хөрөнгийн биржийн арилжааны хаалтын ханшаар тооцно. Үнэлгээний хэрэгжээгүй олз эсвэл гарзыг тайлант үеийн орлогын тайланд харуулахгүй.

Хувьцаагаарх хөрөнгө оруулалтыг өртгийн арга хэрэглэн бүртгэх үед өртгөөр нь бүртгэж бодит үнэ цэнээр тайлагнана, өмчийн арга хэрэглэн бүртгэх үед оруулсан хөрөнгийн дүн, түүнээс олсон ашгийн дүнгээр бүртгэнэ.

3. Санхүүгийн тайланд тусгах

Богино хугацаат хөрөнгө оруулалтыг балансын Хөрөнгө талын 2 дахь зүйл болгон тусгана. Хөрөнгө оруулалтын үнэт цаасны зах зээлийн үнэлгээ болон **үнэт цаасны** болзошгүй эрсдэлээс хамгаалах сангийн талаар санхүүгийн тайланд тодруулга хийнэ.

4. Үнэт цаасны эрсдлийн сан

Хөрөнгө оруулалтын үнэт цаасны үнийн хэлбэлзлээс гарах эрсдэлийг тооцож, үнэт цаасны болзошгүй эрсдэлээс хамгаалах эрсдэлийн санг зардлаар байгуулна. Үнэт цаасны болзошгүй эрсдэлээс хамгаалах эрсдэлийн сангийн зардал нь одоогоор Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын хуулийн татвар ногдох орлогоос хасагдах зардлын төрөлд ороогүй тул санхүүгийн тайлангийн үйл ажиллагааны бус зардлын бүлэгт тусгана.

5. Хяналт ба дэлгэрэнгүй бүртгэл

Гүйлгээний баримтын бүрдлийг хангаж үнэт цаасны нэр, төрлөөр дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлнө.

Төлөгдөх хугацаа хүртэл эзэмших үнэт цаасны дэлгэрэнгүй бүртгэлийг үнэт цаасны нэр төрөл, нэрлэсэн үнэ, хүү, хугацаа болон бусад нөхцөлийг тусгасан маягтаар хүүгийн орлого, хөнгөлөлт, урамшууллын хорогдуулгыг тооцох байдлаар хөтөлнө.

Худалдах зорилгоор эзэмшиж байгаа үнэт цаасны дэлгэрэнгүй бүртгэлийг 2 аргаар хөтөлнө.

- 1.Тасралтгүй бүртгэх аргаар
- 2.Хугацаагаар үечлэн бүртгэх арга

-Үнэт цаасны төрөл тус бүрээр орлого зарлагын хөдөлгөөн гарсан тухай бүрт нь дэлгэрэнгүй бүртгэлд тусгаж бүртгэхийг тасралтгүй бүртгэх арга гэнэ. Энэ үед үлдэгдлийг өдөр тутам тодорхойлно. Ингэхдээ дундаж өртгийн арга хэрэглэж байгаа бол орлого зарлагын гүйлгээ хийсэн тухай бүр дундаж үнийг тодорхойлон уг үнээр үлдэгдлийг үнэлнэ. Хэрэв ЭАЭЗ аргыг хэрэглэж байгаа бол тухайн худалдаж авсан үнээр үлдэгдлийг үнэлнэ.

-Нийт орлого зарлагын дүнг тайлант хугацааны эцэст /сар, улирлаар/ дүгнэж үлдэгдлийг тодорхойлох замаар үнэт цаасны дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтлөхийг хугацаагаар үечлэн бүртгэх арга гэнэ. Хугацаагаар үечлэн бүртгэх аргыг хэрэглэхдээ үнэт цаасны орлого, зарлагын хөдөлгөөнийг тухайн өдөрт нь дэлгэрэнгүй бүртгэлд тусгана. Энэ тохиолдолд дундаж өртгийн аргыг хэрэглэж байгаа бол дундаж үнээр, ЭАЭЗ аргыг хэрэглэж байгаа бол худалдаж авсан үнээр үлдэгдлийг тодорхойлж, үнэт цаасны нийт үнийн дүнгээс үлдэгдэл үнэт цаасны үнийн дүнг хасч борлуулсан үнэт цаасны өртгийг тодорхойлно.

Сар бүрийн сүүлчийн өдрийн Монголын хөрөнгийн биржийн хаалтын ханшаар тухайн үнэт цаасны зах зээлийн үнийг тодорхойлж, өртөг зах зээлийн үнийн зөрүүгээр үнэлгээний хэрэгжээгүй олз гарзыг тодорхойлж, үнэт цаасны бодит үнэ цэнийн тохируулга бичилт хийнэ.

Хяналт тавих боломж, хэрэглэхэд тохиромжтой байдал зэргийг харгалзан үнэт цаасны дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтлөхөд хугацаагаар үечлэн бүртгэх аргыг /сараар/ борлуулалтын өртөг тооцоход дундаж өртгийн аргыг хэрэглэх нь илүү тохиромжтой болохыг зөвлөмж болгож байна.

Дэлгэрэнгүй бүртгэлийг НББ-ийн журнал, балансын үлдэгдэлтэй тулган шалгана.

Б-1.2 БОГИНО ХУГАЦААТ ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН БҮРТГЭЛ

1. Төлөгдөх хугацаа хүртэл эзэмших үнэт цаасны бүртгэл

1.Төлөгдөх хугацаа хүртэл эзэмших үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалтыг нэрлэсэн үнээс илүү үнээр худалдаж (нэмэгдэлтэй) авахад:

Дебет:	Үнэт цаасны холбогдох данс
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн данс

Үнэт цаасны хүүг тайлант үеийн эцэст хуримтлуулж тооцно. Ингэхдээ нэрлэсэн үнийн дүнгээс нэрлэсэн хүүгийн хувиар тооцож нийт хүүгийн авлагыг, үнэт цаасны өртөг буюу

хорогдуулсан өртгөөс зах зээлийн хүүгийн хувиар тооцож тайлант хугацааны хүүгийн орлогыг, хүүгийн авлага хүүгийн орлогын зөрүүгээр урамшууллын хорогдуулгыг тооцон үнэт цаасны өртгийг хорогдуулан бүртгэнэ. Балансын өдрөөр хөрөнгө оруулалтын нэмэгдлийг ингэж хорогдуулах боловч нэрлэсэн үнээс хэтрэхгүй байх ёстой.

Дебет: Хуримтлуулж тооцсон үнэт цаасны хүүгийн авлага
Кредит: Үнэт цаасны холбогдох данс
Кредит: Үнэт цаасны хүүгийн орлого

Үнэт цаасны хүү төлөгдөхөд:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн данс
Дебет: Үйлчилгээний шимтгэл хураамжийн зардал
Кредит: Хуримтлуулж тооцсон үнэт цаасны хүүгийн авлага

Урд нь хуримтлуулаагүй хүү төлөгдөхөд

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн данс
Дебет: Үйлчилгээний шимтгэл хураамжийн зардал
Кредит: Үнэт цаасны холбогдох данс
Кредит: Үнэт цаасны хүүгийн орлого

Төлөгдөх хугацааны эцэст үнэт цаасыг буцаан татахад:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн данс
Дебет: Үйлчилгээний шимтгэл хураамжийн зардал
Кредит: Үнэт цаасны холбогдох данс (нэрлэсэн үнээр)

Нэмэгдүүлсэн үнээр худалдан авсан үнэт цаасны үнийн нэмэгдлийг хорогдуулж дуусаагүй үед үнэт цаасны өртөг буюу хорогдуулсан үнэнээс зөрүүтэй үнээр худалдвал үнийн зөрүүг тайлант үеийн орлого, зарлагад тусгана. Эсвэл худалдах зорилгоор эзэмшиж байгаа үнэт цаасны борлуулалтын бүртгэлтэй ижил бичилт хийнэ.

Ашигтай бол:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн данс
Кредит: Үнэт цаасны холбогдох данс
Кредит: Үнэт цаас борлуулсан орлого

Алдагдалтай бол:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн данс
Дебет: Үнэт цаас борлуулсан зардал
Кредит: Үнэт цаасны холбогдох данс гэсэн бичилт хийнэ.

Үнэт цаасыг нэмэгдэлтэй үнээр худалдан авсан тохиолдлыг жишээгээр авч үзье.

Жишээ: 2003 оны 11 дугаар сарын 1-ний өдөр жилийн 5 хувийн нэрлэсэн хүүтэй 1,000,000 төгрөгийн нэрлэсэн үнэтэй Засгийн газрын өрийн бичгийг жилийн 4 хувийн зах зээлийн хүүгээр бодож 1009787 төгрөгийн нэмэгдэлтэйгээр худалдан авав. Засгийн газрын өрийн бичиг нь 2004 оны 4 дүгээр сарын 30, 10 дугаар сарын 31-ны өдрүүдэд хүүгээ төлнө. Засгийн газрын өрийн бичиг нь 2004 оны 10 дугаар сарын 31-ны өдөр эргэж төлөгдөнө.

2003 оны 11 дүгээр сарын 1-ний өдөр дараах бичилтүүд хийгдэнэ. Үүнд:

Дебет: Засгийн Газрын үнэт цаас 1,009,787 ₮
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс 1,009,787 ₮

11 дүгээр сарын хүү $1,000,000 * 0.05 : 12 = 4,167$ /-г хуримтлуулан тооцож

Дебет: Хуримтлуулж тооцсон үнэт цаасны хүүгийн авлага 4,167 ₮

Кредит: Засгийн Газрын үнэт цаас 801 ₮

Кредит: Засгийн Газрын үнэт цаасны хүүгийн орлого 3,366 ₮

Засгийн газар үнэт цаасныхаа эхний 6 сарын хүүнд нийт 25,002 /сарын хүүгийн орлого 4,167*6 сар/ төгрөгийг 2004 оны 4 дүгээр сарын 30-ны өдөр төлсөн тохиолдолд

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох дансд 25,002₮

Кредит: Хуримтлуулж тооцсон үнэт цаасны хүүгийн авлага 25,002₮

Дээрх аргаар сүүлийн 6 сарын хүүг хуримтлуулан тооцож, 2004 оны 10 дугаар сарын 31-ний өдөр өрийн бичгийн нэрлэсэн үнэ /1,000,000 ₮/-ийг хүү /25,002 ₮/-ийн хамт Засгийн газраар төлүүлнэ.

Дараах байдлаар сар бүр Засгийн газрын үнэт цаасны хүүгийн авлага, хүүгийн орлого, урамшууллын хорогдуулгыг тооцно. Балансын өдрөөр хөрөнгө оруулалтын нэмэгдлийг ингэж хорогдуулах боловч нэрлэсэн үнээс хэтрэхгүй байх ёстой.

дд	Он сар өдөр	Нэрлэсэн хүүгийн орлого	Хүүгийн орлого	Урамшууллын хорогдуулга	Худалдан авсан өртөг
1	11.01.2003				1,009,787
2	11.30.2003	4.167	3.366	801	1,008,986
3	12.31.2003	4.167	3.363	803	1,008,183
4	01.31.2004	4.167	3.361	806	1,007,377
5	02.28.2004	4.167	3.358	809	1,006,568
6	03.31.2004	4.167	3.355	811	1,005,757
7	04.30.2004	4.167	3.353	814	1,004,943
8	05.31.2004	4.167	3.350	817	1,004,126
9	06.30.2004	4.167	3.347	820	1,003,306
10	07.31.2004	4.167	3.344	822	1,002,484
11	08.31.2004	4.167	3.342	825	1,001,659
12	09.30.2004	4.167	3.339	828	1,000,831
13	10.31.2004	4.167	3.336	831	1,000,000
	ДҮН			9.787	

Тайлбар: Хүүгийн орлогыг тооцоходоо үнэт цаасны урд сарын үнийг 0,04-өөр үржүүлж 12 сард хуваана. Тухайлбал: 11 дүгээр сарын нэмэгдлийн хорогдол нь $801 = 4,167 - (1,009,787 * 0.04 / 12)$ төгрөг болно.

Хөрөнгө оруулалтын үнэт цаасыг нэрлэсэн үнээс бага үнээр (хямдруулалттай) худалдаж авсан бол өмнөхийн адил хүүгийн авлага, хүүгийн орлогыг тооцон хүүгийн авлага, хүүгийн орлогын зөрүүгээр хямдруулалтын нэмэгдлийг тооцож, үнэт цаасны өртгийг нэмэгдүүлнэ.

Дебет: Хуримтлуулж тооцсон үнэт цаасны хүүгийн авлага

Дебет: Үнэт цаасны холбогдох данс

Кредит: Үнэт цаасны хүүгийн орлого

Үнэт цаасыг хямдруулалттай үнээр худалдан авсныг жишээгээр авч үзье.

Жишээ: 2003 оны 11 дүгээр сарын 1-ний өдөр жилийн 5 хувийн нэрлэсэн хүүтэй 1,000,000 төгрөгийн нэрлэсэн үнэтэй Засгийн газрын өрийн бичгийг жилийн 6 хувийн зах зээлийн

хүүгээр бодож 990,318 төгрөгөөр хямдруулалттай худалдан авав. Засгийн газрын өрийн бичгийн хүүг 2004 оны 4 дүгээр сарын 30, 10 дугаар сарын 31-ний өдрүүдэд төлнө. Засгийн газрын өрийн бичиг нь 2004 оны 10 дугаар сарын 31-ний өдөр эргэж төлөгдөнө.

2003 оны 11 дүгээр сарын 1-ний өдөр дараах бичилтүүд хийгдэнэ. Үүнд:

Дебет: Засгийн Газрын үнэт цаас 990,318 ₮
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох дансд 990,318 ₮

11 дүгээр сарын хүү $/1,000,000 * 0.05 : 12 = 4,167/-$ г хуримтлуулан тооцож

Дебет: Хуримтлуулж тооцсон ЗГ-ын ҮЦ-ны хүүгийн авлага 4,167₮
Дебет: Засгийн газрын үнэт цаас 785 ₮
Кредит: Засгийн газрын үнэт цаасны хүүгийн орлого 4,952₮

Засгийн газар үнэт цаасныхаа эхний 6 сарын хүүд нийт 25,002 /сарын хүүгийн орлого $4167*6$ сар/ төгрөгийг 2004 оны 4 дүгээр сарын 30-ны өдөр төлсөн тохиолдолд

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох дансд 25,002₮
Кредит: Хуримтлуулж тооцсон ЗГ-ын ҮЦ-ны хүүгийн авлага 25,002₮

Дээрх аргаар өрийн бичгийн сүүлийн 6 сарын хүүг хуримтлуулан тооцож, 2004 оны 10 дугаар сарын 31-ний өдөр өрийн бичгийн нэрлэсэн үнэ $/1,000,000₮/-$ ийг хүү $/25,002/-$ гийн хамт Засгийн газраар төлүүлнэ.

Дараах байдлаар сар бүр Засгийн газрын үнэт цаасны хүүгийн авлага, хүүгийн орлого, хямдруулалтын нэмэгдүүлгийг тооцно.Балансын өдрөөр хөрөнгө оруулалтын хямдруулалтыг ингэж нэмэгдүүлэх боловч нэрлэсэн үнээс хэтрэхгүй байх ёстой.

Үнэт цаасны хямдруулалтыг нэмэгдүүлэх хүснэгт

дд	Он сар өдөр	Нэрлэсэн хүүгийн орлого	Хүүгийн орлого	Хямдруулалтын нэмэгдүүлэг	Худалдан авсан өртөг
1	11.01.2003				990,318
2	11.30.2003	4.167	4.952	785	991,102
3	12.31.2003	4.167	4.956	789	991,891
4	01.31.2004	4.167	4.959	793	992,684
5	02.28.2004	4.167	4.963	797	993,481
6	03.31.2004	4.167	4.967	801	994,282
7	04.30.2004	4.167	4.971	805	995,086
8	05.31.2004	4.167	4.975	809	995,895
9	06.30.2004	4.167	4.979	813	996,708
10	07.31.2004	4.167	4.984	817	997,585
11	08.31.2004	4.167	4.988	821	998,346
12	09.30.2004	4.167	4.992	825	999,171
13	10.31.2004	4.167	4.996	829	1,000,000
	Дүн			9,682	

Тайлбар: Хүүгийн орлогыг тооцохдоо үнэт цаасны урд сарын үнийг 0.06 үржүүлж 12 сард хуваана.

Тухайлбал: 11 дүгээр сарын хямдруулалтын хорогдол нь $785 = /990318*0.06/12/ - 4167$ төгрөг болно.

2. Худалдах зорилгоор эзэмшиж байгаа үнэт цаасны бүртгэл

Үнэт цаасыг худалдаж авахад:

Дебет: Үнэт цаасны холбогдох данс
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн данс

Үнэт цаасыг худалдахад:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс
Кредит: Үнэт цаас борлуулсан орлого

Борлуулсан үнэт цаасны өртгийг:

Дебет: Борлуулсан үнэт цаасны өртөг/ орлого зарлагын нэгдсэн данс/
Кредит: Үнэт цаасны холбогдох данс

Тайлант хугацааны эцэст үнэт цаасны үлдэгдлээ бодит үнэ цэнээр үнэлж тохируулга хийнэ.

Жишээлбэл: “Бадрал” компанийн худалдах зорилгоор эзэмшиж байгаа өрийн үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалтын багцын талаарх мэдээлэл:

2006 оны 12-р сарын 31

Хөрөнгө оруулалт	Өртөг	Бодит үнэ цэнэ	Хэрэгжээгүй олз /гарз/
“А” компанийн бонд	43860	51500	7640
“Б” компанийн бонд	184230	175200	(9030)
“В” компанийн бонд	86360	91500	5140
Багцын дүн	314450	318200	3750

2006 оны 12-р сарын 31

Дебет: Үнэт цаасны бодит үнэ цэнийн тохируулга 3750
Кредит : Үнэлгээний хэрэгжээгүй олз 3750

Үнэлгээний хэрэгжээгүй олз эсвэл гарзыг тайлант үеийн орлогын тайланд харуулахгүй. Худалдах зорилгоор эзэмшиж байгаа үнэт цаасанд ногдох ногдол ашиг болон хүүг журмын дагуу тооцож бүртгэнэ.

3. Өмчийн үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалтын бүртгэл:

Өмчийн үнэт цаасыг бүртгэхдээ Санхүүжүүлж буй компанийхаа саналын эрхтэй хувьцааны 50-иас дээш хувийг эзэмшсэнээр санхүүжүүлэгч нь санхүүжигчийг хяналтандаа авч байгаа учраас Нэгтгэх аргыг, 20-50 хүртэл хувийг эзэмшвэл хяналт тавих боломжгүй боловч санхүүгийн болон үйл ажиллагааны үндсэн бодлогод мэдэгдэхүйц нөлөө үзүүлэх учраас Өмчийн буюу Капиталын аргыг, 20 хүртэл хувийг эзэмшвэл өртгийн болон бодит үнэ цэнийн гэсэн аргуудаас сонгон хэрэглэнэ.

Үнэт цаасыг худалдаж авахад:

1. Бодит үнэ цэнийн аргаар:

Дебет: Үнэт цаасны холбогдох данс
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн данс

2. Өмчийн аргаар:

Дебет: Хувьцаагаарх хөрөнгө оруулалт
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Ногдол ашиг авахад:

1. Бодит үнэ цэнийн аргаар:

Дебет: Ногдол ашгийн авлага

Кредит: Ногдол   ашгийн орлого

2.Өмчийн аргаар

Дебет: Ногдол ашгийн авлага
Кредит: Хувьцаагаарх хөрөнгө оруулалт

Өмчийн үнэт цаасыг худалдахад:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс
Кредит: Үнэт цаас борлуулсан орлого

Борлуулсан үнэт цаасны өртгийг:

Дебет: Борлуулсан үнэт цаасны өртөг/ орлого зарлагын нэгдсэн данс/
Кредит: Үнэт цаасны холбогдох данс

Тайлант хугацааны эцэст үнэт цаасны үлдэгдлээ бодит үнэ цэнээр үнэлж өртөг бодит үнэ цэнийн зөрүүгээр хэрэгжээгүй олз гарзыг тодорхойлон тохируулга бичилт хийнэ

Бодит үнэ цэнийн аргаар бүртгэвэл:

Бодит үнэ цэнэ өртгөөс бага бол:

Дебет: Үнэлгээний хэрэгжээгүй гарз
Кредит: Үнэт цаасны бодит үнэ цэнийн тохируулга

Бодит үнэ цэнэ өртгөөс их бол:

Дебет: Үнэт цаасны бодит үнэ цэнийн тохируулга
Кредит: Үнэлгээний хэрэгжээгүй олз

Өмчийн үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалтыг бүртгэх жишээ

- “Цэцэг” ХК “Дэлбээ” ХК-ийн гүйлгээнд байгаа энгийн хувьцааны 20%-ийг худалдаж авсан гэж үзье. Өртгийн арга хэрэглэх зорилгоор “Цэцэг” компани “Дэлбээ” компанид мэдэгдэхүйц нөлөө үзүүлэхгүй, харин өмчийн буюу капиталын арга хэрэглэх нөхцөлд хувьцаан дахь 20% оролцоо нь мэдэгдэхүйц нөлөөтэй гэж тооцье.
- * 2007 оны 1 дүгээр сарын 2-нд “Цэцэг” компани “Дэлбээ” компанийн 100 төгрөгийн нэрлэсэн үнэтэй 5000 ш энгийн хувьцаанаас 1000 ширхгийг нэг бүрд нь холбогдох зардлуудыг оролцуулан 120 төгрөгөөр худалдан авч хөрөнгө оруулалт хийв.

1.Бодит үнэ цэнийн аргаар бүртгэвэл:

Дебет: Борлуулах боломжтой үнэт цаас 120000
Кредит: Мөнгөн хөрөнгө   120000

2.Өмчийн аргаар бүртгэвэл:

Дебет: Хувьц/-х хөрөнгө оруулалт   120000
Кредит: Мөнгөн хөрөнгө   120000
(1000x120 төг=120000)

“Дэлбээ” компани гүйлгээнд байгаа энгийн хувьцаа бүрдээ 90 төгрөгийн мөнгөн ногдол ашиг олгохоор зарласан.

1.Бодит үнэ цэнийн аргаар бүртгэвэл:

Дебет: Ногдол ашгийн авлага   90000
Кредит: Ногдол ашгийн орлого   90000

2.Өмчийн аргаар бүртгэвэл:

Дебет: Ногдол ашгийн авлага   90000
Кредит: Хувьц/-х хөрөнгө оруулалт   90000

(1000x90 төг=90000)

Тайлант онд “Дэлбээ” компани 900000 төгрөгийн цэвэр ашигтай ажилласан.

Өмчийн аргаар бүртгэвэл:

Дебет: Хувьцаагаарх хөрөнгө оруулалт 180000

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын орлого 180000

(900000X20%=180000)

* Санхүүгийн тайлан гаргахаар тасалбар болгосон өдөр буюу балансын өдөр “Дэлбээ” компанийн нэгж хувьцааны зах зээлийн үнэ буюу бодит үнэ цэнэ нь 116 төгрөг байв.

Бодит үнэ цэнийн аргаар бүртгэвэл:

Дебет: Үнэлгээний хэрэгжээгүй гарз 4000

Кредит: Үнэт цаасны бодит үнэ цэнийн тохируулга 4000

/ 1000x4төг/

Санхүүгийн тайлан дахь тайлагнал

- *Өмчийн аргын үед:*
- Хувьцаагаарх хөрөнгө оруулалт 210 000
- *Бодит үнэ цэнийн аргын үед:*
- Борлуулах боломжтой үнэт цаас 120 000
- Үнэт цаасны бодит үнэ цэнийн тохируулга (4 000)

Болзошгүй эрсдлээс хамгаалах сангийн бүртгэл

Мэргэжлийн байгууллага холбогдох журмын дагуу болзошгүй эрсдлээс хамгаалах санг тайлант хугацааны зардлаар байгуулна.

ҮЦБЭХС байгуулахад:

Дебет: Үнэт цаасны болзошгүй эрсдлийн зардал

Кредит: Үнэт цаасны болзошгүй эрсдлийн сан

Сар бүрийн эцэст журмын дагуу ҮЦБЭХС-ын хэмжээг дахин тооцож өмнө нь байгуулсан хэмжээ дутаж байвал уг дүнгээр дээрхтэй адил гүйлгээ хийж нэмж байгуулна.

Хэрэв өмнө нь байгуулсан болзошгүй эрсдлээс хамгаалах сангийн хэмжээ байгуулбал зохих дүнгээс илүү бол:

Дебет: Үнэт цаасны болзошгүй эрсдлийн сан

Кредит: Үнэт цаасны болзошгүй эрсдлийн зардал

Хэрэв буцаах дүн эрсдлийн зардлын дүнгээс илүү бол зөрүү дүнгээр тайлант хугацааны орлого болгож:

Дебет: Үнэт цаасны болзошгүй эрсдлийн сан

Кредит: Бусад орлого

ҮЦБЭХС-аас холбогдох шийдвэрийн дагуу эрсдлийг хаахад:

Дебет: Болзошгүй эрсдлийн сан

Кредит: Холбогдох данс

Авлага гэж нийлүүлсэн бараа, ажил, үйлчилгээний үнэ, хүлээн аваагүй байгаа бусдаас авахаар хүлээн зөвшөөрөгдсөн тооцоо юм.

Дансны авлагад үндсэн үйл ажиллагааны хүрээнд харилцагч үйлчлүүлэгчтэй холбоотойгоор үүссэн авлага, үйлчилгээ үзүүлсний төлөө захиалагчаас авах авлага хамаарна. Тухайлбал: Ногдол ашгийн авлага, бондын хүүгийн авлага, төлбөр тооцоо, хадгаламжийн байгууллагаас авах авлага, үйлчилгээ үзүүлсний төлөө захиалагчаас авах авлага гэх мэт.

Бусад авлагад үндсэн бус үйл ажиллагаанаас үүссэн авлага болон дээрх ангилалд багтаагүй авлагуудыг хамаарна.

Тухайлбал; Мэргэжлийн байгууллагын хувьд энэ авлагад зээлээр борлуулсан эд хогшил, ажиллагсад болон бусад байгууллага, хүмүүсээс авах тооцооны авлага гэх мэт.

3. Үнэлгээ

Авлага нь хүлээн авахаар урьдчилан тооцсон цэвэр боломжит хэмжээгээр үнэлэгдэнэ. Өөрөөр хэлбэл, түүний нэрлэсэн үнээс найдваргүй авлагад байгуулсан эрсдлийн санг хасч тооцсон төлөгдөх боломжтой цэвэр дүнгээр илэрхийлнэ.

4. Санхүүгийн тайланд тусгах нь:

Дансны авлага, авлагыг балансын эргэлтийн хөрөнгийн хэсэгт тусгана.

5. Хяналт ба бүртгэл

Салбар хоорондын тооцоог төвийн, салбарын гэсэн хоёр түвшинд явуулах ба салбар хоорондын тооцооны нийлэлтэд мэргэжлийн байгууллагын төвөөс нэгдсэн хяналт тавина.

Салбар хоорондын тооцоог тогтмол нийлэх ба Дотоод хяналтын алба нь салбар хоорондын тооцооны нийлэлтэд хяналт тавьж байна. Бусад хөрөнгийн дансдын тэнцлийн үлдэгдлийг тогтмол нийлж тохируулна.

Бусад хөрөнгийн дансдын гүйлгээнд ерөнхий нягтлан бодогч, мэргэжлийн байгууллагын дотоод хяналтын алба тогтмол хяналт тавина.

7.1 Авлагын бүртгэл

Авлагыг иргэн, хуулийн этгээд тус бүрээр нэрийн данс нээж хөтөлнө. Авлагын дансны үлдэгдэл нь түр хугацааны шинж чанартай бөгөөд эцсийн тооцоо хийгдсэн тухай бүр хаагдаж байх ёстой.

Бондын хүүг тайлант үеийн эцэст, ногдол ашиг хуваарилсан үед, үйлчилгээ үзүүлсний орлогыг тухай бүрд нь орлогод тооцон авлагаар бүртгэх бөгөөд доорхи бичилт хийнэ:

Дебет: Авлага

Кредит: Холбогдох орлогын данс

Авлага төлөгдөхөд :

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Кредит: Холбогдох авлагын данс

Салбар хоорондын тооцооны бүртгэл

Салбар хоорондын тооцоо нь бэлэн ба бэлэн бус хэлбэрээр байж болно. Салбар хоорондын тооцоогоор үүссэн өглөг, авлагыг салбар нэгж бүр дээр нэрийн данс нээж бүртгэнэ.

Салбар хоорондын тооцооны данс актив, пассив хоёр үлдэгдэлтэй байвал цэвэршүүлэн аль нэгээр нь санхүүгийн тайланд үзүүлнэ.

Мэргэжлийн байгууллага өөрийн салбар нэгжид мөнгөн хөрөнгийн орлого, зарлагын гүйлгээ хийхэд:

Мэргэжлийн байгууллагын төв нь:

Дебет:	Салбар хоорондын тооцооны авлага
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Салбар нэгж нь:

Дебет:	Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс
Кредит:	Салбар хоорондын тооцооны өглөг

Б-1.4 МАТЕРИАЛ, ҮНЭ БҮХИЙ ЗҮЙЛ

1.Тодорхойлолт

Материал, үнэ бүхий зүйл гэж мэргэжлийн байгууллагын хувьд үйлчилгээ үзүүлэхэд хэрэглэгдэх материал буюу хангамжийн зүйлсийн хэлбэрээр байгаа хөрөнгө юм.

2.Үнэлгээ

Бараа материалыг өртгөөр нь бүртгэнэ. Бараа материалын өртөг нь худалдан авахад гарсан зардал, одоогийн байдалд оруулахтай холбогдон гарсан шууд ба шууд бус зардлыг багтаасан байна. Мэргэжлийн байгууллагын хувьд материал нь ихэнхдээ хангамжийн зүйл ба худалдан борлуулах зориулалтгүй тул үнэлгээний хасагдуулгыг авч үзэхгүй.

4. Санхүүгийн тайланд тусгах нь:

Бараа материал, үнэ бүхий зүйлийг балансын эргэлтийн хөрөнгийн хэсэгт тусгана.

Материал, үнэ бүхий зүйлсийн бүртгэл

Мэргэжлийн байгууллагын өдөр тутмын үйл ажиллагааг хэвийн явуулахад шаардагдах материал үнэ бүхий зүйл, бүх төрлийн маягтуудыг Материалын дансанд бүртгэнэ.

Материал үнэ бүхий зүйл, маягтыг мэргэжлийн байгууллагын үйл ажиллагааг явуулах хэмжээгээр бэлтгэн, нярав /эд хариуцагч/ агуулахын бүртгэлийг давхар хөтлөх ба зааврын дагуу тооллогын ажлын хэсэг нь ээлжит тооллогыг бүтэн жилээр, ээлжит бус тооллогыг нярав болон эд хариуцагч ажлаас өөрчлөгдөх болон бусад шалтгаанаар тухай бүр явуулна.

Материал үнэ бүхий зүйл, маягтуудыг мэргэжлийн байгууллага худалдан авахдаа холбогдох зарлагын баримтыг үндэслэн үнэ бүхий зүйл хариуцсан няравын /эд хариуцагч/ материалын орлогын баримтыг үндэслэн:

Дебет:	Материал
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Материал үнэ бүхий зүйл, маягтуудыг зарлага болгохдоо эрх бүхий хүмүүсийн зөвшөөрсөн баримтыг үндэслэн бичсэн зарлагын баримтаар:

Дебет:	Холбогдох зарлагын данс /бичиг хэрэг, ариун цэврийн гэх мэт/
Кредит:	Материалын данс гэсэн бичилт хийж нярав эд хариуцагч нь орлого зарлагын баримтыг үндэслэн тухай бүр материалын бүртгэлийг хөтөлнө.

Б-1.5 УРЬДЧИЛЖ ТӨЛСӨН ЗАРДАЛ/ТООЦОО

1.Тодорхойлолт

Урьдчилан төлсөн зардал/тооцоо гэж тухайн тайлант хугацаанд хамааруулан зардал гэж зөвшөөрч бүртгэхээс өмнө төлбөрийг нь урьдчилж төлсөн зардлыг (даатгал, түрээс г.м) балансын хөрөнгийн зүйл ангид хамааруулж, урьдчилж төлсөн зардал гэж үзүүлнэ. Ийм төрлийн зардлыг дараагийн тайлант үеүдэд зардалд шингээнэ.

3. Үнэлгээ

Урьдчилан төлсөн зардлыг мэргэжлийн байгууллагаас төлсөн үнэ буюу нэрлэсэн үнээр илэрхийлнэ.

4. Санхүүгийн тайланд тусгах нь:

Урьдчилан төлсөн зардлыг балансын эргэлтийн хөрөнгийн хэсэгт тусгана.

Урьдчилж төлсөн зардал/тооцооны бүртгэл

Дараа тайлангийн тооцоо

Урьдчилж төлсөн тооцоо дансаар захиргааны ба аж ахуйн ажил үүрэг гүйцэтгэх буюу гадаад дотоодод албан томилолт, курс сургууль, семинарт явах зэрэгт зориулан удирдлагын шийдвэрийн дагуу урьдчилгаа мөнгө олгосон тохиолдолд:

Дебет:	Дараа тайлангийн тооцооны данс
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Урьдчилгаанд олгосон мөнгөний зарцуулалтын тооцооны баримтыг үндэслэн дараа тайлангийн тооцооны дансыг хаахдаа:

Дебет:	Холбогдох зардлын данс
Кредит:	Дараа тайлангийн тооцооны данс

Дараа тайлангийн тооцоо дансны хувьд тооцоо үүссэн ажилтан бүрээр нэрийн данс нээн, дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлж, тухайн ажилтны хувьд үүссэн тооцоо, баримтыг тулгаж, үлдэгдлийг сар бүрээр тохирууна.

Урьдчилгаанд олгосон мөнгөнөөс илүү, дутуу зарцуулсан бол зөрүүг нэмж олгох буюу буцааж тушаалгана.

Урьдчилж төлсөн тооцоо

Бараа, үйлчилгээг хүлээн аваагүй үед төлбөрийг урьдчилж гүйцэтгэхэд

Дебет:	Урьдчилж төлсөн тооцоо
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох дансд

Бараа, үйлчилгээг хүлээж авсан үед

Дебет:	Холбогдох хөрөнгийн данс эсвэл зардал
Кредит:	Урьдчилж төлсөн тооцоо

7.3.3 Урьдчилж төлсөн зардал

Хууль тогтоомжийн дагуу төлөх татвар, шимтгэл болон байгууллага, хүмүүстэй хийсэн гэрээгээр үйл ажиллагааны зардлыг урьдчилан төлбөл Урьдчилж төлсөн зардал дансаар хуримтлуулан бүртгэж байгаад тайлант үед ногдох хэмжээгээр холбогдох зардлын дансдад хуваарилж бүртгэнэ.

Дебет: Урьдчилж төлсөн зардал
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн дансд

Урьдчилж төлсөн зардлыг холбогдох тайлант үед хуваарилах буюу зардал бодит болсон үед:

Дебет: Холбогдох зардлын дансд
Кредит: Урьдчилж төлсөн зардал

Б-1.6 САНХҮҮГИЙН ҮҮСМЭЛ ХЭРЭГСЭЛ /САНХҮҮГИЙН ДЕРИВАТИВ/

1. Тодорхойлолт

Санхүүгийн дериватив гэж өртөг нь ямар нэг суурь хүчин зүйлс (*тухайлбал, зах зээлийн үнэ, хүү, ханш, индекс, зээлдэгчийн төлбөрийн чадвар г.м*)-ийн нөлөөн дор өөрчлөгдөж, ирээдүйд буюу тодорхой хугацааны дараа хэрэгждэг санхүүгийн хэрэгслийг хэлнэ.

Үүнд санхүүгийн деривативын анхны өртөг нь суурь хүчин зүйлсийн өөрчлөлтөд ижил нөлөөтэй бусад санхүүгийн хэрэгслийг худалдан авахад шаардлагатай хөрөнгө оруулалтын хэмжээнээс ямагт бага байна.

2. Шинж чанар

- Хүү, үнэ, гадаад валютын ханш, үнийн болон хүүгийн индекс, зээлдэгчийн зэрэглэл, зээлийн индекс болон бусад хүчин зүйлсээс хамааран өртөг нь өөрчлөгдөх,
- Зах зээлийн хүчин зүйлийн өөрчлөлт нь ижил төстэйгээр нөлөөлдөг санхүүгийн хэрэгсэлтэй харьцуулахад анхны цэвэр хөрөнгө оруулалт шаардахгүй, аль эсвэл харьцангуй бага хэмжээний анхны цэвэр хөрөнгө оруулалт шаардах,
- Ирээдүйд хэрэгжих зэрэг шинж чанарыг агуулна.

2. Санхүүгийн тайланд тусгах нь

Санхүүгийн деривативыг гэрээ, хэлцэл байгуулсан өдрөөс эхлэн санхүүгийн тайланд тусгана. Өөрөөр хэлбэл санхүүгийн деривативыг санхүүгийн тайланд тусгахдаа хэрэгжих хугацааг нь харгалзахгүй байж болно.

Монголбанкнаас зарласан ханш өөрчлөгдөх тухай бүрд хэлцлийн үнийг сар бүр дахин үнэлэн зөрүү дүнгээр нь гадаад валютын арилжааны орлого, зарлагад бүртгэнэ. /Гэхдээ уг дахин үнэлгээг хэлцлийн валютад биш, зөвхөн түүнийг илэрхийлэх валютын дүнд өөрчлөлт хийх замаар үнэлнэ. Өөрөөр хэлбэл, хэлцлийн валют анх бүртгэгдсэн дүнгээс өөрчлөгдөхгүй, түүнийг илэрхийлэх валютын дүн зах зээлийн ханшаар зохицуулагдана/.

3. Хяналт ба бүртгэл

Санхүүгийн деривативын дансдын байршил, үлдэгдлийн хэмжээ, төлөгдөх хугацааны зөрүүг зохистой хэмжээнд байлгана.

Санхүүгийн деривативын тэнцлийн дансдын туслах журнал хөтөлнө. Гүйлгээний баримтад байгууллагын холбогдох ажилтан, албан тушаалтнууд нэг, хоёрдугаар гарын үсэг зурж баталгаажуулна.

Гүйлгээг үндсэн баримттай нь тулган шалгаж сард нэгээс доошгүй удаа нийлж тохируулна.

САНХҮҮГИЙН ҮҮСМЭЛ ХЭРЭГСЛИЙН БҮРТГЭЛ

1 Форвард (Forward) ба фьючерсын (futures) гэрээ хэлцэл

Форвард ба фьючерсын гэрээ хэлцэл гэж зах зээлийн индекс, хүү, гадаад валют болон санхүүгийн бусад хэрэгслийг тодорхой хугацааны дараа, тодорхой үнэ, ханшаар арилжаалах гэрээ, хэлцлийг хэлнэ. Үүнд: тодорхой хугацаа гэдэгт спот хоногоос илүү урт хугацааг ойлгоно. Спот хэлцэл -гадаад валютын арилжааг ажлын хоёр өдөрт багтаан гүйцэтгэх хэлцэл.

Форвард болон фьючерсын гэрээ хэлцэлтэй холбоотойгоор үүсэх өглөг, авлагыг тайлант үеийн зах зээлийн үнэ, ханшаар нь тэнцэлд тусгана. Өглөг авлагад бүртгэсэн хөрөнгийг тухайн арилжааны позици хаах хүртэл буюу хэлцлийн хугацаа дуусах хүртэл бүртгэж, өглөг авлагын дансдыг хаахад үүсэх дүнгээр арилжааны орлого, зарлагад бүртгэнэ.

1. Гадаад валютыг форвард, фьючерс арилжаагаар худалдан авах арилжааг бүртгэхэд:

Дебет: Форвард, фьючерс арилжааны авлагын түр данс
/худалдан авах валютын дүнгээр/

Кредит: Валют хөрвүүлэх түр данс

Дебет: Валют хөрвүүлэх түр данс

Кредит: Форвард, фьючерс арилжааны өглөгийн түр данс
/худалдах валютын дүнгээр/

Дээрх гүйлгээний үр дүнд Валют хөрвүүлэх түр дансны үлдэгдэл эерэг бол:

Дебет: Валют хөрвүүлэх түр данс

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Сөрөг бол:

Дебет: Гадаад валютын арилжааны зарлага

Кредит: Валют хөрвүүлэх түр данс

Монголбанкнаас зарласан ханш өөрчлөгдөх тухай бүрд хэлцлийн үнийг сар бүр дахин үнэлэн зөрүү дүнгээр нь гадаад валютын арилжааны орлого, зарлагад бүртгэнэ.

Хэрэв Монголбанкнаас зарласан ханшаас өндөр байвал:

Дебет: Гадаад валютын форвард, фьючерс арилжааны зарлага

Кредит: Форвард, фьючерс арилжааны өглөгийн түр данс

Хэрэв зах зээлийн ханш хэлцлийн ханшаас доогуур бол:

Дебет: Форвард, фьючерс арилжааны өглөгийн түр данс

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Форвард, фьючерс хэлцлийн хугацаа дуусахад худалдан авах валютын дүнгээр:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

Кредит: Форвард, фьючерс арилжааны авлагын түр данс

Хэлцлээр худалдах валютын дүнгээр:

Дебет: Форвард, фьючерс арилжааны өглөгийн түр данс

Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

Дээрх гүйлгээ хийгдсэний дараа худалдан авах гадаад валютын форвард арилжааны авлагын түр данс бүрэн хаагдаж өглөгийн дансны үлдэгдлээр тухайн арилжааны үр дүнг тооцно.

Ашигтай бол:

Дебет: Форвард, фьючерс арилжааны өглөгийн түр данс

Кредит:	Гадаад	валютын арилжааны орлого
Алдагдалтай бол:		
Дебет:	Гадаад	валютын арилжааны зарлага
Кредит:	Форвард, фьючерс	арилжааны өглөгийн түр данс.

2 Своп /Swap/ гэрээ хэлцэл

Своп үүсмэл санхүүгийн хэрэгсэл гэж хоёр бие даасан арилжаа (төлбөр тооцоо)-г тодорхой хугацааны дараа хийж гүйцэтгэхээр байгуулсан гэрээ хэлцлийг хэлнэ. Тухайлбал, гадаад валютын хувьд спот арилжааг форвард арилжаатай, аль эсвэл хоёр форвард арилжааг хослуулан хэрэглэсэн бол своп хэлбэрийн гэрээ, хэлцэл байгуулсанд тооцно.

Своп гэрээ, хэлцлийг байгуулснаар ББСБ ирээдүйд тодорхой хэмжээний үүрэг хүлээж байгаа гэдэг үүднээс ирээдүйд үүсэх өглөг, авлагын хэлцэл хийсэн тухай бүрт хэлцлийн ханшаар анх тэнцэлд бүртгэнэ. Гадаад валютын арилжааны хувьд хэлцлийн үнийг тухайн позици хаах буюу хэлцлийн хугацаа дуусах өдөр хүртэл Монголбанкнаас зарласан ханшаар дахин үнэлэн бүртгэж, өглөг авлагын дансдыг хаахад үүсэх зөрүү дүнгээр своп арилжааны орлого, зарлагад бүртгэнэ.

Санхүүгийн тайланд своп арилжаагаар үүссэн өглөг, авлагын дансдыг цэвэршүүлж харуулна. Своп арилжаатай холбоотой бүртгэлийг гадаад валютын арилжаан дээр жишээ болгон харуулъя.

1. Своп хэлцэл. Худалдах/худалдан авах нөхцөлтэй./

а) Своп хэлцлийн дагуу гадаад валютыг худалдах гүйлгээ хийхэд үндсэн баримтуудыг бүрдүүлж, дараах гүйлгээг хийнэ.

Дебет:	Своп арилжааны авлагын данс
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс /өнөөдөр худалдах буюу ирээдүйд худалдан авах гадаад валютын дүн/

Дебет:	Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс
Кредит:	Своп арилжааны өглөгийн данс /өнөөдөр худалдан авах буюу ирээдүйд худалдах гадаад валютын дүн /

б) Хэлцлийн хугацаа дуусч гадаад валютыг эргүүлж худалдан авахад

Своп хэлцлийн гэрээгээр худалдан авах гадаад валютын дүнгээр:

Дебет:	Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс
Кредит:	Своп арилжааны авлагын түр данс

Своп хэлцлийн гэрээгээр худалдах гадаад валютын дүнгээр:

Дебет:	Своп арилжааны өглөгийн түр данс
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

Дээрх гүйлгээ хийгдсэний дараа гадаад валютын своп арилжааны авлагын данс хаагдаж, өглөгийн дансны үлдэгдлээр тухайн арилжааны үр дүнг тооцож орлого зарлагад тусгана.

2. Своп хэлцэл. Худалдан авах/худалдах нөхцөлтэй./

а) Гэрээний нөхцөлийн дагуу гадаад валютыг худалдан авахад:

Дебет:	Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс
Кредит:	Своп арилжааны өглөгийн түр данс

/өнөөдөр худалдан авах буюу ирээдүйд худалдах гадаад валютын дүн /

Дебет: Свop арилжааны авлагын түр данс

Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс /өнөөдөр худалдах буюу ирээдүйд худалдан авах гадаад валютын дүн/

б) Гэрээний дагуу гадаад валютыг буцаан худалдахад

Свop хэлцлийн гэрээгээр худалдах гадаад валютын дүнгээр:

Дебет: Свop арилжааны өглөгийн түр данс

Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

Худалдан авах валютын дүнгээр:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

Кредит: Свop арилжааны авлагын түр данс

3 Опшин (Option) гэрээ хэлцэл

Опшин санхүүгийн үүсмэл хэрэгсэл гэж санхүүгийн хэрэгслийг тодорхой хугацааны дараа, урьдчилж тохирсон үнээр арилжаалах эрхийг хэлнэ.

Тайланд опшин арилжааны хэлцлээр үүссэн өглөг, авлагын дансдыг цэвэршүүлж харуулна. Опшины бүртгэлийг гадаад валютын арилжаан дээр жишээ болгон харуулья.

1.Гадаад валютын опшин арилжааны эрхийг худалдсан бол,

Гадаад валютын колл болон пут опшин хэлцлийн эрхийг худалдсан тохиолдолд үндсэн баримтуудыг бүрдүүлж дараах гүйлгээг хийнэ.

Опшин хэлцлийн эрхийг худалдсан үнийг /премиум/ орлогодож авахад:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого.

Опшин арилжааны хэлцлээр ирээдүйд хүлээж болзошгүй үүрэг үүсч байгаа тул спот өдрөөр тэнцлийн опшин арилжааны түр дансад хэлцэлд дурдсан гадаад валютын дүнгээр өглөг, авлага үүсгэж, позици хаах буюу хэлцэл биелэгдэх өдөр хүртэл бүртгэнэ. Тэнцэлд анхны хэлцлийн үнээр тооцож бүртгэнэ.

Дебет: Опшин арилжааны авлагын түр данс

(Ирээдүйд худалдан авах валютын дүнгээр)

Кредит: Валют хөрвүүлэх түр данс

Дебет: Валют хөрвүүлэх түр данс

Кредит: Опшин арилжааны өглөгийн түр данс

(Ирээдүйд худалдах валютын дүнгээр)

Монголбанкнаас зарласан ханш өөрчлөгдөх тухай бүрт хэлцлийн үнийг сар бүр дахин үнэлэн зөрүү дүнгээр нь гадаад валютын арилжааны орлого, зарлагад бүртгэнэ. /Дахин үнэлгээг хэлцлийн валютад биш, зөвхөн түүнийг илэрхийлэх валютын дүнд өөрчлөлт хийх замаар үнэлнэ. Өөрөөр хэлбэл, хэлцлийн валют анх бүртгэгдсэн дүнгээс өөрчлөгдөхгүй, түүнийг илэрхийлэх валютын дүн зах зээлийн ханшаар зохицуулагдана/.

Колл опшин арилжааны хувьд:

Хэрэв зах зээлийн үнэ тэнцлийн үнээс өндөр бол:

Дебет: Опшин арилжааны авлагын түр данс
Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Хэрэв зах зээлийн үнэ тэнцлийн үнээс бага бол:

Дебет: Гадаад валютын арилжааны зарлага
Кредит: Опшин арилжааны авлагын түр данс

Пут опшин арилжааны хувьд:

Хэрэв зах зээлийн үнэ тэнцлийн үнээс өндөр бол:

Дебет: Гадаад валютын арилжааны зарлага
Кредит: Опшин арилжааны өглөгийн түр данс

Хэрэв зах зээлийн үнэ тэнцлийн үнээс бага бол:

Дебет: Опшин арилжааны өглөгийн түр данс
Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Хэлцлийн хугацаа дуусахад

а) Хэлцэл биелсэн бол хэлцлийн гэрээгээр худалдан авах гадаад валютын дүнгээр:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс
Кредит: Опшин арилжааны авлагын түр данс
худалдах гадаад валютын дүнгээр

Дебет: Опшин арилжааны өглөгийн түр данс
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

б) Хэлцэл биелээгүй бол:

Дебет: Опшин арилжааны өглөгийн түр данс
Кредит: Гадаад Валют хөрвүүлэх түр данс

Дебет: Гадаад Валют хөрвүүлэх түр данс
Кредит: Опшин арилжааны авлагын түр данс

Дээрх хоёр гүйлгээ (а,б) хийгдсэний дараа гадаад валютын опшин арилжааны авлага, өглөгийн түр дансд хаагдсанаар опшин арилжааны позици хаагдаж, тухайн арилжааны төрөл болон хэлцэл биелсэн ба үл биелснээс хамаарч валют хөрвүүлэх түр данс, опшин арилжааны авлага, өглөгийн түр дансдын аль нэг нь үлдэгдэлтэй үлдэхэд энэ үлдэгдлээр тухайн арилжааны үр дүнг тооцож гадаад валютын арилжааны орлого, зарлагад бүртгэнэ.

2. Гадаад валютын опшин арилжааны эрхийг худалдан авах

Гадаад валютын колл болон пут опшин хэлцлийн эрхийг худалдан авсан бол үндсэн баримтуудыг бүрдүүлж дараах гүйлгээг хийнэ.

Опшин хэлцлийн эрхийг худалдан авах үнийг /премиум/ төлөхөд:

Дебет: Гадаад валютын арилжааны зарлага
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

Опшин арилжааны хэлцлээр ирээдүйд хүлээж болзошгүй үүрэг үүсч байгаа тул тэнцлийн опшин арилжааны түр дансад хэлцэлд дурдсан гадаад валютын дүнгээр өглөг, авлага үүсгэж бүртгэнэ.

Дебет: Опшин арилжааны авлагын түр данс
(Ирээдүйд худалдан авах гадаад валютын дүнгээр)

Кредит: Валют хөрвүүлэх түр данс

Дебет: Валют хөрвүүлэх түр данс

Кредит: Опшин арилжааны өглөгийн түр данс
(Ирээдүйд худалдах гадаад валютын дүнгээр)

Дээрх гүйлгээ хийгдсэний дараа гадаад Валют хөрвүүлэх түр дансны үлдэгдлээр тухайн арилжааны орлого, зарлагад бүртгэнэ.

Монголбанкнаас зарласан ханш өөрчлөгдөх тухай бүрт хэлцлийн үнийг сар бүр дахин үнэлэн зөрүү дүнгээр нь гадаад валютын арилжааны орлого, зарлагад бүртгэнэ.

Колл опшин арилжааны хувьд:

Хэрэв зах зээлийн үнэ тэнцлийн үнээс өндөр бол:

Дебет: Гадаад валютын арилжааны зарлага

Кредит: Опшин арилжааны өглөгийн түр данс

Хэрэв зах зээлийн үнэ тэнцлийн үнээс бага бол:

Дебет: Опшин арилжааны өглөгийн түр данс

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Пут опшин арилжааны хувьд:

Хэрэв зах зээлийн үнэ тэнцлийн үнээс давсан бол:

Дебет: Опшин арилжааны авлагын түр данс

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Хэрэв зах зээлийн үнэ тэнцлийн үнээс бага бол:

Дебет: Гадаад валютын арилжааны зарлага

Кредит: Опшин арилжааны авлагын түр данс

Хэлцлийн хугацаа дуусахад

а) Хэлцэл биелсэн бол гэрээгээр худалдан авах гадаад валютын дүнгээр:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

Кредит: Опшин арилжааны авлагын түр данс

Худалдах валютын дүнгээр:

Дебет: Опшин арилжааны өглөгийн түр данс

Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

б) Хэлцэл биелээгүй бол:

Дебет: Опшин арилжааны өглөгийн түр данс

Кредит: Гадаад Валют хөрвүүлэх түр данс

Дебет: Гадаад Валют хөрвүүлэх түр данс
Кредит: Опшин арилжааны авлагын түр данс

Дээрх хоёр гүйлгээ (а,б) хийгдсэний дараа гадаад валютын опшин арилжааны авлага, өглөгийн түр дансд хаагдсанаар опшин арилжааны позици хаагдаж, тухайн арилжааны төрөл болон хэлцэл биелсэн ба үл биелснээс хамаарч валют хөрвүүлэх түр данс, опшин арилжааны авлага, өглөгийн түр дансдын аль нэг нь үлдэгдэлтэй байна. Энэ үлдэгдлээр тухайн арилжааны үр дүнг тооцож Гадаад валютын арилжааны орлого, зарлагад бүртгэнэ.

4 Спот /Spot/ арилжаа

Спот хэлцэл - гадаад валютын арилжааг ажлын хоёр өдөрт багтаан гүйцэтгэх хэлцэл. Спот хэлцлээр хийгдэх арилжааг дараах байдлаар бүртгэнэ.

а) Гадаад валютыг худалдан авах, худалдах арилжаа нь төгрөгийн эсрэг байвал дараах бичилтийн дагуу гүйлгээг хийнэ.

Бэлэн ба бэлэн бусаар гадаад валют худалдан авахад:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн төгрөгийн холбогдох данс

Бэлэн ба бэлэн бусаар гадаад валют худалдахад дараах гүйлгээг хийнэ. Үүнд:

Худалдах ханшаар:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн төгрөгийн холбогдох данс
Кредит: Гадаад валютын арилжааны эх үүсвэр

Монголбанкнаас зарласан ханшаар:

Дебет: Гадаад валютын арилжааны эх үүсвэр
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

Ашигтай бол:

Дебет: Гадаад валютын арилжааны эх үүсвэр
Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Алдагдалтай бол:

Дебет: Гадаад валютын арилжааны алдагдал
Кредит: Гадаад валютын арилжааны эх үүсвэр

б) Гадаад валютыг худалдан авах, худалдах арилжаа нь төгрөгөөс бусад гадаад валютын эсрэг байвал дараах бичилтийн дагуу гүйлгээг хийнэ.

Бэлэн ба бэлэн бусаар худалдан авахад гадаад валютын дүнгээр:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс
Кредит: Валют хөрвүүлэх түр данс

Худалдах гадаад валютын дүнгээр:

Дебет: Валют хөрвүүлэх түр данс
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

Ашигтай бол:
 Дебет: Валют хөрвүүлэх түр данс
 Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Алдагдалтай бол:
 Дебет: Гадаад валютын арилжааны алдагдал
 Кредит: Валют хөрвүүлэх түр данс

Дээрх гүйлгээ хийгдсэний дараа Валют хөрвүүлэх түр данс үлдэгдэлгүй болно. Тэнцэлд валют хөрвүүлэх дансыг үлдэгдэлтэй байлгахыг хориглоно.

Б-2 ЭРГЭЛТИЙН БУС ХӨРӨНГӨ

Эргэлтийн бус хөрөнгийг дараах байдлаар ангилна.

1. Үндсэн хөрөнгө
2. Биет бус хөрөнгө
3. Хөрөнгө оруулалт ба бусад хөрөнгө

Б.2.1 ҮНДСЭН ХӨРӨНГӨ

1. Тодорхойлолт

Нэг жилээс дээш хугацаанд ашиглагдах, ашиглалтын боломжит хугацаа нь хязгаарагдмал бизнесийн хэвийн нөхцөлд худалдах зориулалтгүй, үйлчилгээний болон захиргааны зориулалтаар ашиглагдах элэгдлийн үндсэн дээр өртөг, зардалд анхны үнээ аажмаар шингээж байдаг биет хөрөнгүүд байна.

Үндсэн хөрөнгийг дотор нь нийтлэг шинж чанар, зориулалтаар нь газар, барилга байгууламж, машин тоног төхөөрөмж, тавилга эд хогшил, түүх соёлын дурсгалт зүйл, номын фонд, бусад гэж ангилна.

2. Үнэлгээ

Үндсэн хөрөнгийг анхны өртгөөр нь бүртгэнэ. Үндсэн хөрөнгийн анхны өртөгт худалдан авсан үнэ, түүнийг бэлтгэхтэй холбогдон гарсан аливаа зардлыг (тээврийн зардал, гаалийн татвар, хураамж, угсарч суурилуулах, ачиж буулгах зардал гэх мэт) оруулна. Хандиваар авсан хөрөнгийг зах зээлийн үнээр бүртгэнэ.

Газрын өртөг нь түүнийг худалдан авсан үнэ, газрын эрхийн бичиг, өмгөөлөгчийн хөлс, бүртгэлийн хөлс зэрэг холбогдох зардал, үнэлгээ, цэвэрлэгээний зардлууд, тухайн газартай холбогдох барьцаа, өр төлбөр зэрэг үүрэг хариуцлага, тодорхой бус хугацаатай нэмэлт сайжруулалтын зардал зэргээс бүрдэнэ. Газрын сайжруулалт: Ашиглагдах хугацаа нь хязгаарлагдмал тухайлбал, машин тавих талбай, салбар зам, хашаа зэрэг тохижуулалтыг газрын сайжруулалт дансанд бүртгэж тооцоолсон хугацаанд элэгдэл байгуулна. Эдгээрийн өртөг нь түүнийг ашиглагдах хүртэл гарсан зардлуудын нийлбэрээс бүрдэнэ.

Хамтад нь худалдан авсан байсан ч газар барилга нь салангид хөрөнгө бөгөөд нягтлан бодох бүртгэлийн зорилгоор тус тусад нь бүртгэнэ.

Хэдийгээр газар нь үндсэн хөрөнгө боловч түүнийг дахин борлуулж ашиг олох зорилгоор худалдан авч ашиглаж байгаа бол хөрөнгө оруулалт дансанд, харин үл хөдлөх хөрөнгийн худалдаа эрхэлдэг компанийн хувьд бараа материал дансуудад бүртгэнэ.

Үндсэн хөрөнгө нь анхны өртгөөс хуримтлагдсан элэгдлийг хасч тооцсон үлдэгдэл өртгөөр тайлагнана. Хөрөнгийн элэгдүүлэх дүнг тооцохдоо хөрөнгийн ашиглалтын хугацааны эцэст үлдэх үнэ цэнийг хасаж тодорхойлно. Газар нь хязгааргүй ашиглалтын хугацаатай байдаг учраас түүнд элэгдэл байгуулахгүй. Барилга нь ашиглалтын хязгаарлагдмал хугацаатай байдаг тул элэгдэл байгуулна. Барилга барьсан газрын үнэ цэнэд гарсан өсөлт нь барилгын ашиглахаар тооцсон хугацааны тооцоололд нөлөөлөхгүй.

Үндсэн хөрөнгөнд дахин үнэлгээ хийж, энэ талаар санхүүгийн тайланд тайлбар хийнэ.

3. Санхүүгийн тайланд тусгах нь:

Үндсэн хөрөнгийг балансад Эргэлтийн бус хөрөнгийн бүлгийн эхний хэсэгт зүйл болгон ангилан тусгана.

4. Хяналт ба бүртгэл

Гүйлгээний баримтад байгууллагын холбогдох ажилтан, албан тушаалтнууд нэг, хоёрдугаар гарын үсэг зурж баталгаажуулна.

Үндсэн хөрөнгөнд дугаар өгч картын бүртгэл хөтөлнө. Тэнцлээс хассан үндсэн хөрөнгийн дугаарыг дахин олгохгүй. Үндсэн хөрөнгийг жилд нэгээс доошгүй удаа тоолж, тэнцлийн үлдэгдэл дүнтэй, зах зээлийн үнэлгээг тулгаж шалгана.

Б-2.1 ҮНДСЭН ХӨРӨНГИЙН БҮРТГЭЛ

Үндсэн хөрөнгийг бэлтгэх, худалдан авах

Үндсэн хөрөнгийг худалдан авсан тохиолдолд бэлтгэн нийлүүлэгч байгууллагын нэхэмжлэлийг үндэслэн худалдан авсан өртгийн дүнгээр:

Дебет:	Үндсэн хөрөнгийн холбогдох данс
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох дансд

Үндсэн хөрөнгийн үнэ, холбогдох зардлыг урьдчилж төлсөн боловч үндсэн хөрөнгийг биетээр хүлээж аваагүй бол:

Дебет:	Урьдчилж төлсөн тооцоо
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох дансд

Үндсэн хөрөнгийг хүлээж авахад:

Дебет:	Үндсэн хөрөнгө
Кредит:	Урьдчилж төлсөн тооцоо

Үндсэн хөрөнгөнд сар тутам элэгдэл тооцохдоо:

Дебет:	Үндсэн хөрөнгийн элэгдлийн зардал
Кредит:	Хуримтлагдсан элэгдлийн холбогдох данс

Үндсэн хөрөнгийг бусдад худалдах:

Үндсэн хөрөнгийг бусдад худалдах тохиолдолд байгуулсан элэгдлийн хэмжээгээр:

Дебет:	Үндсэн хөрөнгийн хуримтлагдсан элэгдэл
Кредит:	Үндсэн хөрөнгийн холбогдох данс гэж үндсэн хөрөнгийн анхны үнийг элэгдлийн дүнгээр хорогдуулж үлдэгдэл өртгийг гаргана.

Борлуулах үнэ нь тухайн үндсэн хөрөнгийн үлдэгдэл өртгөөс их бол:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс /борлуулсан үнээр/
Кредит: Үндсэн хөрөнгийн холбогдох данс /үлдэгдэл өртгөөр/
Кредит: Үндсэн хөрөнгийн борлуулсны орлого /давсан дүнгээр/

Борлуулах үнэ нь тухайн үндсэн хөрөнгийн үлдэгдэл үнээс бага бол борлуулсан дүнгээр:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс /борлуулсан үнээр/
Дебет: Хөрөнгө данснаас хассаны гарз /дутсан дүнгээр/
Кредит: Үндсэн хөрөнгийн холбогдох данс /үлдэгдэл өртгөөр/

Үндсэн хөрөнгийг ашиглалтаас хасах

Элэгдэл хорогдлоороо өртгөө бүрэн нөхсөн үндсэн хөрөнгийг балансаас актлан хасахдаа:

Дебет: Хуримтлагдсан элэгдэл
Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Хэрэв элэгдэл хорогдлоороо өртгөө бүрэн нөхөөгүй үндсэн хөрөнгийг актлан хасахад:

Байгуулсан элэгдэл хорогдлын хэмжээгээр:

Дебет: Хуримтлагдсан элэгдэл
Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Үндсэн хөрөнгийн үлдэгдэл үнээр нь:

Дебет: Хөрөнгө данснаас хассаны гарз
Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээ

Дараах тохиолдолд үндсэн хөрөнгийг дахин үнэлнэ. Үүнд:

- 1/ Тухайн хөрөнгө хуримтлагдсан элэгдлээрээ анхны өртгөө бүрэн нөхсөн боловч цаашид үргэлжлүүлэн ашиглах боломжтой байх,
- 2/ Үндсэн хөрөнгийн үлдэгдэл өртөг нь цэвэр боломжит үнэ цэнээс материаллаг зөрүүтэй болсон байх,
- 3/ Дээрх 2-оос бусад тохиолдлоор дахин үнэлэх шаардлагатай болсон.

Үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээг мэргэжлийн үнэлгээчид хийнэ.

Дахин үнэлгээний зөрүүг санхүүгийн тайланд дараах байдлаар харуулна. Үүнд:

Дахин үнэлгээний улмаас үндсэн хөрөнгийн үлдэгдэл өртөг /хуримтлагдсан элэгдлийг хассан/ нэмэгдсэн тохиолдолд нэмэгдсэн хэмжээгээр Өөрийн хөрөнгө хэсэгт Дахин үнэлгээний нэмэгдэл нэртэйгээр харуулна.

1/ Дахин үнэлсэн үнэ нь тухайн хөрөнгийн үлдэгдэл өртгийг илэрхийлж байгаа бол:

1.1.Хөрөнгийн ангилал тус бүрийн ашиглагдах хугацаанаас ашиглагдсан хугацааг хасч, цаашид ашиглагдах хугацааг шинэчлэн тогтоож, дахин үнэлсэн үнээс элэгдлийг тооцно. Энэ тохиолдолд өмнө нь байгуулсан хуримтлагдсан элэгдлийг тэглэнэ.

Дахин үнэлэх хүртэл байгуулсан хуримтлагдсан элэгдлийн дүнгээр:

Дебет:	Хуримтлагдсан элэгдэл
Кредит:	Үндсэн хөрөнгө

Ажлын хэсгийн шийдвэрийн дагуу шинэ үнэлгээний дүнгээр:

Дебет:	Үндсэн хөрөнгө
Кредит:	Дахин үнэлгээний нэмэгдэл

1.2 Дахин үнэлэхийн өмнөх үлдэгдэл өртөг ба дахин үнэлсний дараах үлдэгдэл өртгийн харьцаагаар хөрөнгийн ангилал тус бүрийн анхны өртөг ба хуримтлагдсан элэгдлийг зэрэг нэмэгдүүлж ашиглагдах хугацааг хэвээр мөрдөнө.

Дебет:	Үндсэн хөрөнгө
Кредит:	Хуримтлагдсан элэгдэл
Кредит:	Дахин үнэлгээний нэмэгдэл

2/ Хөрөнгийн дахин үнэлсэн үнэ нь шинэчлэн тодорхойлсон анхны өртгийг илэрхийлж байгаа бол анхны өртгийн өсөлтийн харьцаагаар хуримтлагдсан элэгдэл ба үлдэгдэл өртгийг зэрэг нэмэгдүүлнэ. Энэ тохиолдолд хийгдэх дансны гүйлгээ нь 1.2-той адил байна.

Б-2.2 БИЕТ БУС ХӨРӨНГӨ

1. Тодорхойлолт

Биет бус хөрөнгө - ажил үйлчилгээний нийлүүлэлтэд ашиглагдах, бусдад түрээслэх буюу удирдлагын зориулалтаар ашиглахаар эзэмшиж буй биет шинж чанаргүй, харьцангуй удаан хугацаанд ашиглаж болох мөнгөн бус хөрөнгийг хэлнэ.

Дараах шалгуурыг хангаж байвал биет бус хөрөнгө гэж үзнэ.

- 1.Бие даасан тусгайлан танигдахуйц хөрөнгө байх;
- 2.Түүнд байгууллага хяналт тавьж чаддаг байх;
- 3.Хөрөнгө нь ирээдүйн эдийн засгийн үр өгөөжтэй байх

Тусгайлан танигдахуйц байх

Байгууллага хөрөнгийг тусад нь худалдан авч, түрээслэж, солилцож, эсвэл түүний эдийн засгийн үр өгөөжийг бусад хөрөнгөөс тусад нь тооцож чадаж байвал түүнийг тусгайлан танигдахуйц байна гэж үзнэ.Хэрэв тухайн хөрөнгө нь бусад хөрөнгийн хамтаар ирээдүйн эдийн засгийн үр өгөөж өгдөг тохиолдолд байгууллага тухайн хөрөнгөнөөс хүртэх өгөөжийг тусад нь тооцох боломжтой л бол тусгайлан танигдахуйц байна гэж үзэж тусад нь хөрөнгө гэж үзэж бүртгэнэ.Боломжгүй бол бусад хөрөнгийн хамт бүртгэнэ.

Хяналттай байх

Байгууллага тухайн хөрөнгөнөөс үүсэх үр өгөөжийг зөвхөн өөрөө хүртэх хууль ёсны эрхтэй бол хяналт тавьж чадахуйц байна гэж үзнэ.

Ирээдүйн эдийн засгийн үр өгөөжтэй байх

Биет бус хөрөнгөнөөс ирээдүйн эдийн засгийн үр өгөөж хүртэнэ гэдэг нь тэр хөрөнгийг ашигласнаар байгууллагын орлого нэмэгдэх эсвэл зардал хорогдох боломжтой болохыг хэлнэ.

2. Хамрагдах зүйлс

Биет бус хөрөнгийг:

- Худалдан авч болно;
- Бизнесийн нэгдлийн үед үүснэ;

Байгууллага өөрсдөө дотооддоо бий болгож болно.

Худалдан авч болох биет бус хөрөнгөнд

Патент, гудвилл, франчайз, зохиогчийн эрх, лиценз, худалдааны тэмдэг, программ хангамж зэрэг хамаарна.

Бизнесийн нэгдлийн үед үүсдэг биет бус хөрөнгөнд гүүдвил орно. Гүүдвил гэдэг нь тухайн байгууллагыг худалдан авахдаа цэвэр хөрөнгийн зах зээлийн үнээс нь илүү төлсөн байгууллагыг үнэлэх үнэлэмж юм. Худалдан авч болох биет бус хөрөнгүүд нь баталгаажуулсан ямар нэгэн гэрээ гэрчилгээтэй байдаг бол гүүдвилд ямар нэгэн баримт байдаггүй.

Байгууллага өөрсдөө дотооддоо биет бус хөрөнгийг бий болгох явцыг

Судалгаа хийх үе;

Хөгжүүлэлийн үе гэж ангилна.

Судалгаа гэдэг нь шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, шинэ технологи буюу арга зүй боловсруулах эсвэл одоогийн бүтээгдэхүүн буюу технологид томоохон сайжруулалт хийх зорилготой эрэл хайгуулын ажил юм. Энэ үед гарсан бүх зардлыг тайлангийн үеийн зардлаар хүлээн зөвшөөрнө.

Шинэ бүтээгдэхүүн ба үйл ажиллагааны туршилт, зохион бүтээх ажил, хэрэглээний өмнөх туршилт нь хөгжүүлэлтийн үед хамаарна. Энэ үед гарсан зардлыг дараах шаардлагыг хангаж байвал биет бус хөрөнгө гэж үзнэ.

- 1.Иж бүрдэл болсон, ашиглах эсвэл борлуулах боломжтой;
- 2.Байгууллага биет бус хөрөнгийн иж бүрдэл болгон ашиглах, эсвэл борлуулах сонирхолтой;
- 3.Байгууллага биет бус хөрөнгийг ашиглах эсвэл борлуулах чадвартай;
- 4.Хөгжүүлэлтийн үед биет бус хөрөнгөтэй холбоотой гарсан зардлыг үнэн зөв хэмжих боломжтой;
- 5.Хөгжүүлэлтийн үеийг цааш нь дуусгах биет бус хөрөнгийг ашиглах болон борлуулах техник санхүүгийн бусад нөөцүүд байвал.

3. Үнэлгээ

Хөгжүүлэлтийн үед бий болсон хөрөнгийн анхны өртөг нь хуримтлагдсан зардлаар хэмжигдэнэ. Энэ хөрөнгийг бий болгоход өмнө нь гарсан зардлыг сэргээж хөрөнгийн өртөгт оруулж болохгүй.

Хорогдуулалт:Биет бус хөрөнгийг анхны өртгөөс хорогдуулалтыг хассан дүнгээр бүртгэнэ. Биет бус хөрөнгийг түүний хүлээгдэж буй үр өгөөжит хугацаанд нь орлого үр дүнгийн тайланд үр ашгийн бууралтыг харуулах байдлаар системтэйгээр хорогдуулна.

Биет бус хөрөнгийн хорогдол тооцох өртөг нь хөрөнгийн анхны өртгөөс үлдэх өртгийг хассан дүн байна. Практикт биет бус хөрөнгийн үлдэх өртгийг ихэнхдээ тэгтэй тэнцүү гэж үздэг.

4. Санхүүгийн тайланд тусгах нь:

Биет бус хөрөнгийг балансын Хөрөнгө талын эргэлтийн бус хөрөнгийн хэсэгт тусгана.

5. Хяналт ба бүртгэл

Хөрөнгө бүрээр дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлж, хяналтын дансны гүйлгээ, үлдэгдэлтэй тохируулна.

Хөрөнгийг жилд нэгээс доошгүй удаа тоолж тэнцлийн үлдэгдэл ба анхны өртөгтэй тулган шалгана. Биет бус хөрөнгийн талаар санхүүгийн тайланд тодруулна.

Б-2.2 БИЕТ БУС ХӨРӨНГИЙН БҮРТГЭЛ

Биет бус хөрөнгийг бэлтгэх, худалдан авахад:

Дебет:	Биет бус хөрөнгө
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох дансд

Биет бус хөрөнгийн тайлангийн үед ногдох хорогдуулалтын зардлын дүнгээр ХЭ-биет бус хөрөнгө дансыг нээнэ.

Дебет:	Элэгдэл хорогдлын зардал
Кредит:	Хуримтлагдсан элэгдэл-Биет бус хөрөнгө

Хөрөнгө бүрийн хорогдуулалтын хугацааг мэргэжлийн байгууллага бүртгэлийн бодлогоороо тогтооно.

Хорогдлоороо анхны өртгөө бүрэн нөхөөгүй үед биет бус хөрөнгийг данснаас хасвал үлдэгдэл өртгийн дүнгээр хөрөнгө данснаас хассаны алдагдал хүлээнэ.

Дебет:	Хөрөнгө данснаас хассаны гарз
Кредит:	Биет бус хөрөнгө

Бүртгэгдсэн биет бус хөрөнгөтэй холбогдон гарсан зардал нь тухайн биет бус хөрөнгийн ирээдүйн эдийн засгийн үр өгөөжийг нэмэгдүүлж байвал тэдгээр зардлыг хөрөнгийн өртөгт капиталжуулна. Бусад тохиолдолд эдгээр зардлыг тайлант үеийн зардлаар бүртгэнэ.

Биет бус хөрөнгийн дахин үнэлгээний өсөлт, бууралт ба зөрүүгийн бичилт нь үндсэн хөрөнгийн бүртгэлтэй адил байна.

Б-2.3 УРТ ХУГАЦААТ ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ БА БУСАД ХӨРӨНГӨ

Хөрөнгө оруулалт ба бусад хөрөнгө: Эргэлтийн хөрөнгийн ангилалд хамрагдаагүй урт хугацаат бонд, хувьцаа, өөр компанид хувь нийлүүлсэн хөрөнгө, урт хугацаатай зээлийн авлага зэргийг “Хөрөнгө оруулалт ба бусад хөрөнгө” гэсэн хэсэгт харуулна.

Бүртгэх арга

Санхүүжүүлж буй компанийхаа саналын эрхтэй хувьцааны 50-иас дээш хувийг эзэмшсэнээр санхүүжүүлэгч нь санхүүжигчийг хяналтандаа авч байгаа учраас Нэгтгэх аргыг, 20-50 хүртэл хувийг эзэмшвэл хяналт тавих боломжгүй боловч санхүүгийн болон үйл ажиллагааны үндсэн бодлогод мэдэгдэхүйц нөлөө үзүүлэх учраас Өмчийн буюу Капиталын аргыг, 20 хүртэл хувийг эзэмшвэл өртгийн болон бодит үнэ цэнийн гэсэн аргуудаас сонгон хэрэглэнэ. Хөрөнгө оруулалт ба бусад хөрөнгийн нягтлан бодох бүртгэл нь богино хугацаат хөрөнгө оруулалтын бүртгэлтэй ижил байна.

В - ӨР ТӨЛБӨР

1.Тодорхойлолт

Өр төлбөр гэж компанийн үйл ажиллагаагаар бий болсон бусдын өмнө хүлээсэн эдийн засгийн үүрэг, хариуцлага юм.

Өр төлбөрийг үүссэн хугацаагаар нь богино хугацаат, урт хугацаат өр төлбөр гэж ангилна.

3. Үнэлгээ

Санхүүгийн бусад эх үүсвэрийн өглөгийг компани эргүүлж төлөх дүнгээр санхүүгийн тайланд бүртгэнэ. Холбогдох хөрөнгө, зардал буюу алдагдлыг хүлээн зөвшөөрсөн үед өр төлбөрийг бүртгэдэг.

4. Санхүүгийн тайланд тусгах

Өр төлбөрийн хугацаанаас нь хамаарч богино ба урт хугацаат гэсэн хэлбэртэйгээр дансанд тусгана.

В.1. - БОГИНО ХУГАЦААТ ӨР ТӨЛБӨР

1. Тодорхойлолт

Богино хугацаат өр төлбөр гэдэг нь бизнесийн үйл ажиллагааны хэвийн цикл эсвэл нэг жилийн аль уртад одоо байгаа эргэлтийн хөрөнгөөр эсвэл богино хугацаат өр төлбөр үүсгэх замаар барагдах үүрэг хариуцлага юм.

2.Хамрагдах зүйл

Богино хугацаат өр төлбөрийг балансад дараах байдлаар ангилж бүртгэнэ. Үүнд :

- а. *Дансны өглөг:* Үндсэн үйл ажиллагааны явцад зээлээр худалдан авсан бараа, хангамжийн зүйлс, үйлчилгээний үнийн төлөгдөөгүй үлдэгдэл, хуримтлуулж тооцсон хүүгийн өглөг, ногдол ашгийн өглөг гэх мэт өглөгийг энэ хэсэгт тусгана.
- б. *Цалингийн өглөг:* Ажилчин албан хаагчдад өгөх цалин, бусад хэлбэрийн хөдөлмөрийн хөлсний өглөгийг энэ хэсэгт харуулна.
- в. *Татвар, хураамжийн өглөг:* Татварын болон бусад улсын байгууллагад төлөх татвар, хураамжтай холбоотой өглөгийг энэ хэсэгт харуулна.
- д. *Банкнаас авсан богино хугацаат зээл:* Богино хугацаагаар буюу нэг жилээс доош хугацаанд төлөхөөр авсан зээлийг богино хугацаат өр гэж үзэж энэ хэсэгт тусгана.
- е. *Бусад өглөг:* Үндсэн үйл ажиллагаанаас өөр чиглэлээр үүссэн өглөг, үйл ажиллагааны явцад үүсэн гарсан төрөл бүрийн суутгалууд, зардалд шингээж тооцсон төлөгдөөгүй өглөг зэргийг энэ хэсэгт тусгана.
- ё. *Урьдчилж орсон орлого:* Ажил үйлчилгээ үзүүлэхээс өмнө тэдгээрийн үнийг захиалагчаас урьдчилан хүлээн авсан тохиолдолд хүлээн авсан мөнгөний хэмжээгээр богино хугацаат өр үүсгэж энэ хэсэгт тусгана. Уг өрийг бараа, үйлчилгээ үзүүлсэн үедээ хааж, бараа үйлчилгээний орлогыг бүртгэнэ.

Тодорхой шийдвэрийг үндэслэн тайлангийн жилд хорогдлоор тооцох, богино хугацаат өглөгтэй холбогдсон үнэлгээний хасагдуулгыг “Богино хугацаат өглөгийн хасагдуулга” гэсэн хэсэгт хасах тэмдэгтэйгээр үзүүлнэ.

2. Үнэлгээ

Богино хугацаат өр төлбөрийг нэрлэсэн үнээр нь бүртгэнэ.Бусдад төлөх өглөгийн хүүг сар бүр хуримтлуулан тооцож тухайн тайлант хугацааны зардлаар бүртгэнэ

3. Санхүүгийн тайланд тусгах нь

Балансын өр төлбөрийн эхний хэсэгт богино хугацаат өр төлбөрийг дээрх байрлалаар тусгана.

4. Хяналт ба бүртгэл

Богино хугацаат өр төлбөрийн дансдаар байгууллага, иргэдийн нэрээр туслах журнал хөтөлж, гүйлгээг үндсэн баримттай нь тулган шалгаж, дансны үлдэгдлийг нийлж тохируулна.

БОГИНО ХУГАЦААТ ӨР ТӨЛБӨРИЙН БҮРТГЭЛ

Хуримтлуулж тооцсон хүүгийн өглөг, татварын өглөг, нийгмийн даатгал, эрүүл мэндийн даатгал, цалингийн өглөг, бусад өглөгийн дансдыг тооцоо үүссэн тухай бүр зохих дансдад бичилт хийж байна.

Татварын болон бусад улсын байгууллагад төлөх татвар, хураамжтай холбоотой өглөгийг тооцож бүртгэх үед:

Дебет:	Холбогдох татвар хураамжийн зардал
Кредит:	Холбогдох татварын өглөг

Дээрх өглөг төлөгдөх үед:

Дебет:	Холбогдох татварын өглөг
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн данс

Бараа материал, бусад хөрөнгө, ажил үйлчилгээг зээлээр худалдан авахад:

Дебет:	Хөрөнгийн холбогдох данс
Кредит:	Бусад өглөг

Бараа, материал, бусад хөрөнгө, ажил, үйлчилгээний үнийг төлөхөд:

Дебет:	Бусад өглөг
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн данс

Тайлант үеийн эцэст нягтлан бодох бүртгэлийг аккруэл суурийн дагуу зардал хуримтлуулж бүртгэхэд:

Дебет:	Холбогдох зардлын данс
Кредит:	Бусад өглөг

Хуримтлуулсан өглөгийг мөнгөөр төлөхөд:

Дебет:	Бусад өглөг
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн данс

Ногдол ашгийг хуваарилахад өнгөрсөн жилийн цэвэр ашгаас хуваарилах бөгөөд нягтлан бодох бүртгэлийн дараах бичилтийг хийнэ. Үүнд:

Дебет:	Өнгөрсөн жилийн цэвэр ашиг
Кредит:	Ногдол ашгийн өглөг

Ногдол ашгийг олгоход дараах бичилтийг хийнэ.

Дебет:	Ногдол ашгийн өглөг
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн данс

Банк, санхүүгийн байгууллагаас зээл авсан тохиолдолд:

Дебет:	Мөнгөн хөрөнгийн данс
Кредит:	Банк, санхүүгийн байгууллагаас авсан зээлийн данс

Зээлийг буцаан төлөх тохиолдолд:

Дебет: Банк, санхүүгийн байгууллагаас авсан зээлийн данс
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн данс

Зээлийн хүүг хуримтлуулан тооцоход:

Дебет: Зээлийн хүүгийн зардал
Кредит: Хуримтлуулж тооцсон зээлийн хүүгийн өглөг

Зээлийн хүүгийн төлбөрийг төлөх нөхцөлд:

Дебет: Хуримтлуулж тооцсон зээлийн хүүгийн өглөг
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн данс

В.1. – УРТ ХУГАЦААТ ӨР ТӨЛБӨР

1. Тодорхойлолт

Урт хугацаат өр төлбөр гэдэг нь бизнесийн үйл ажиллагааны хэвийн цикл эсвэл нэг жилийн аль уртад төлөгдөхгүй буюу 1 жилийн дотор одоо байгаа эргэлтийн хөрөнгөөр барагдахгүй үүрэг хариуцлага юм.

2.Хамрагдах зүйл

Нэг жилээс дээш хугацаанд төлөгдөх вексель, зээл, бонд зэрэг өглөгийг энэ хэсэгт тусгана.

В-2.1 УРТ ХУГАЦААТ БОНД

1. Тодорхойлолт

Бонд гэж шаардлагатай эх үүсвэрийг татан төвлөрүүлэх зорилгоор тодорхой хугацааны дараа үндсэн төлбөр болон хүүг эргүүлэн төлөх нөхцөлтэйгээр гаргасан өрийн бичгийг хэлнэ.

2.Санхүүгийн тайланд тусгах

Бондын өглөгийг балансад Урт хугацаат өр төлбөр хэсэгт өнөөгийн үнэ цэнээр буюу дансны үнээр харуулна.

- Бондын өглөг хxxx
- Бондын өглөгийн урамшуулал хxxx

- Бондын өглөг хxxx
- Бондын өглөгийн хөнгөлөлт (хxxx)

Бондын өглөгтэй холбоотой хүүний зардлыг Орлогын тайлангийн Үйл ажиллагааны бус зардал хэсэгт, бондыг эргэлтээс гаргасны олз, гарзыг Онцгой шинжтэй олз, гарз хэсэгт тус тус тайлагнана

4. Хяналт ба бүртгэл

Мэргэжлийн байгууллага “Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль”, “Нийтэд санал болгон гаргах үнэт цаасыг бүртгэх тухай журам”-ын дагуу Хорооноос зөвшөөрөл авч бонд гаргаж, бүртгэн хяналт тавина.

БОНДЫН БҮРТГЭЛ

Мэргэжлийн байгууллага нь бонд гаргаж эх үүсвэр татахад:

А.Бондын зах зээлийн үнэ = Нэрлэсэн үнэ

Дебет: Мөнгөн хөрөнгө

Кредит: Бондоорх өглөг

Б.Зах зээлийн үнэ > Нэрлэсэн үнэ

Дебет: Мөнгөн хөрөнгө

Кредит: Бондоорх өглөг

Кредит: Бондоорх өглөгийн урамшуулал

В.Зах зээлийн үнэ < Нэрлэсэн үнэ

Дебет: Мөнгөн хөрөнгө

Дебет: Бондоорх өглөгийн хөнгөлөлт

Кредит: Бондоорх өглөг

Бондоорх өглөгийн хөнгөлөлт, урамшууллыг тайлант хугацаанд хорогдуулан бүртгэхдээ

1.Шулуун шугамын арга

2.Үр ашигт хүүний арга гэсэн тооцооллын 2 арга хэрэглэнэ

- Бондоорх өглөгийн хөнгөлөлт болон урамшууллын хорогдуулгын дүнг шулуун шугамын аргаар тооцохдоо хөнгөлөлт болон урамшууллаар бүртгэгдсэн дүнг бондын эргэлтэнд байх хугацаанд нь хувааж тооцно.
- Үр ашигт хүүний аргаар хөнгөлөлт болон урамшууллын хорогдуулгын дүнг тооцохдоо дараах томъёог ашиглана.

Хорогдуулгын дүн = Хугацааны эхэн дэх бондын дансны үнэ x Үр ашигт хүү - Бондын нэрлэсэн үнэ x Тогтоосон хүү

200000 төгрөгийн нэрлэсэн үнэтэй, 5 жилийн хугацаатай, 10%-ийн хүүтэй бондыг 14%-ийн өгөөж олохоор 172520 төгрөгөөр хөнгөлөлттэй гаргагдсан бондын хөнгөлөлтийг үр ашигт хүүний аргаар хорогдуулах хорогдуулгын хүснэгт хийж үзье.

Огноо	Мөнгөн хөрөнгө Кредит	Хүүний зардал Дебет	Бондын хөнгөлөлт Кредит	Бондын дансны үнэ
2006.1.2				172520
2006.12.31	20000*	24159#	4159@	176679^
2007.12.31	20000	24740	4740	181419
2008.12.31	20000	25403	5403	186822
2009.12.31	20000	26159	6159	192981
2010.12.31	20000	27019	7019	200000
	100000	127480	27480	

*20000=200000x0,1

#24159=172520x0,14

@4159=24159-20000

^176679=172520+4159

2006 оны 12-р сарын 31-нд буюу анхны хүүний төлбөр болон хөнгөлөлтийн хорогдуулгыг бүртгэх журналын бичилт нь:

Дебет: Бондын хүүний зардал

24159

Кредит:	Бондоорх өглөгийн хөнгөлөлт	4159
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгө	20000

2007 оны 12-р сарын 31-нд хүүний төлбөр болон хөнгөлөлтийн хорогдуулгыг бүртгэх журналын бичилт нь:

Дебет:	Бондын хүүний зардал	24740
Кредит:	Бондоорх өглөгийн хөнгөлөлт	4740
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгө	20000

Төлөх хүүгийн дүнгээр:

Дебет:	Өрийн бичгийн хүүгийн зардал
Кредит:	Хуримтлуулж тооцсон өрийн бичгийн хүүгийн өглөг

Төлсөн хүүгийн дүнгээр:

Дебет:	Хуримтлуулж тооцсон өрийн бичгийн хүүгийн өглөг
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн данс

Бонд гаргалттай холбоотой сурталчлах, хэвлүүлэх, хуулийн болон бүртгэлийн үйлчилгээ, шимтгэлийн, урамшууллын гэх зэрэг зардлууд гардаг. Эдгээр зардлыг “Бонд гаргалтын хорогдуулаагүй зардал” гэсэн хойшлуулсан зардлын дансанд бүртгэж бондын эргэлтэнд байх хугацаанд хөнгөлөлтийг хорогдуулахад ашигласан аргаар хорогдуулж бүртгэнэ.

Гаргасан бондоо буцааж худалдаж авах, эсвэл хувьцаанд хөрвүүлэх замаар эргэлтээс гаргаж болно.

- Бондын хугацаа дуусахаас өмнө бондоо буцаан худалдан авч эргэлтээс гаргавал хорогдуулж дуусаагүй бондын өглөгийн урамшуулал, эсвэл хөнгөлөлт, эсвэл бонд гаргалтын зардлаас хамаарч Бондыг эргэлтээс гаргасны олз, эсвэл гарзыг тооцож бүртгэнэ.

Бондыг төлбөрийн хугацаанд нь буцааж худалдаж авах буюу эргэлтээс гаргахад дараах дансны бичилт хийнэ.

Дебет:	Бондоорх өглөг
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгө

Г. ЭЗЭМШИГЧДИЙН ӨМЧ

Г- ЭЗЭМШИГЧДИЙН ӨМЧ

1. Тодорхойлолт

Эзэмшигчдийн өмч буюу капитал нь оруулсан капитал болон олсон капиталын нийлбэр юм. Эзэмшигчдийн өмч нь тухайн мэргэжлийн байгууллагын нийт хөрөнгийн дүнгээс өр төлбөрийг хассан дүнтэй тэнцүү байна.

Оруулсан капитал нь аливаа хугацаанд капитал өмчийн хувьцаанд төлсөн буюу өөр ямар нэг байдлаар бизнест ашиглахын тулд хувьцаа эзэмшигчдийн мэргэжлийн байгууллагад оруулсан хөрөнгийн нийт дүнг хэлнэ. Оруулсан капиталд эргэлтэнд байгаа өмчийн хувьцааны нэрлэсэн үнэ, гаргалтын аливаа хөнгөлөлтийг хассан цэвэр урамшуулал, захиалгын гэрээгээр төлсөн дүн зэрэг зүйлс багтана.

Олсон капитал нь тухайн мэргэжлийн байгууллага ашигтай үйл ажиллагаа явуулсны үр дүнд нэмэгдсэн капитал. Энэ нь тухайн мэргэжлийн байгууллагын хуваарилагдаагүй нийт орлого юм.

Хувьцаа нь компанид хөрөнгө оруулж, түүнийг үндэслэн, санал өгөх, ногдол ашиг авах, компанийг татан буулгахад түүний эд хөрөнгөөс тодорхой хэсгийг өмчлөх эрхийг гэрчилж буй үнэт цаас.

Хувьцаат капитал нь худалдагдсан хувьцааны нэрлэсэн үнийн дүн.

Нэмж төлөгдсөн капитал нь хувьцааны нэрлэсэн үнээс илүү төлөгдсөн хэмжээг хэлнэ. Хувьцааг нэрлэсэн үнээс доогуур үнээр борлуулбал хүлээсэн алдагдлыг нэмж төлөгдсөн капиталын дансанд сөрөг тэмдэгтэйгээр харуулна.

Хуримтлагдсан ашиг нь үйл ажиллагаа эхэлсэн үеэс нэмэгдсэн капитал юм. Энэ нь тухайн тайлангийн хугацаанд олсон цэвэр ашгийн хэмжээгээр нэмэгдэж, алдагдлын хэмжээгээр буурна.

2. Хамрагдах зүйлс

- Хувьцаа /ердийн болон давуу эрхтэй хувьцаа/;
- Халаасны хувьцаа;
- Нэмж төлөгдсөн капитал;
- Дахин үнэлгээний нэмэгдэл;
- Дүрэм, журамд заасан сангууд /Нөөцийн сан, Нийгмийн хөгжлийн сан гэх мэт/;
- Тухайн жилийн ашиг, алдагдал;
- Хуримтлагдсан ашиг, алдагдал.

3. Үнэлгээ

Эзэмшигчийн өмчийг нэрлэсэн үнээр нь бүртгэнэ.

4. Санхүүгийн тайланд тусгах нь

Эзэмшигчийн өмчийг балансад дараах байдлаар харуулна.

• Энгийн хувьцаа	xxxx
• Нэмж төлөгдсөн капитал	xxxx
• Халаасны хувьцаа	(xxxx)

5. Хяналт ба бүртгэл

Хорооноос тогтоосон өөрийн хөрөнгө, эрсдлээр жигнэсэн нийт цэвэршүүлсэн активын зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг хангаж ажиллана. Эзэмшигчийн өмчийн дансны үлдэгдлийг тогтмол нийлж тохируулна.

Хувьцаа эзэмшигч тус бүрээр дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлж, хяналтын дансны гүйлгээ үлдэгдэлтэй тохируулна. Нөөцийн сангийн зарцуулалтыг мэргэжлийн байгууллагын бүх гишүүдийн хурлаар батална.

Мэргэжлийн байгууллага нь Хорооноос тогтоосон дүрмийн сангийн доод хэмжээг хангасан байна.

Г-1 ХУВЬЦААТ КАПИТАЛИЙН БҮРТГЭЛ

Нээлттэй компанийн хэлбэрээр зохион байгуулагдсан мэргэжлийн байгууллагын хувьд үнэт цаас гаргаж нийтэд санал болгох, худалдах ажиллагаа нь Монгол улсын “Үнэт цаасны тухай” хууль, холбогдох хууль, тогтоомжийн дагуу хийгдэх ба нягтлан бодох бүртгэлийг

НББОУС болон Монгол улсад мөрдөгдөж буй нягтлан бодох бүртгэлийн зарчмын дагуу гүйцэтгэнэ.

Хувьцааг нэрлэсэн үнээс илүү эсвэл бага үнээр худалдаж болно.

Хувьцаа гаргасан үед “Энгийн болон давуу эрхтэй хувьцаа” дансыг нэрлэсэн үнээр нь Кт-лэж, хувьцааны борлуулалтын үнэ ба нэрлэсэн үнийн зөрүүг “Нэмж төлөгдсөн капитал” дансанд тусгана.

Хувьцааг гаргахтай холбогдож хуульчийн төлбөр, андеррайтерын хөлс, үнэт цаасыг бүртгүүлэхтэй холбогдож гарсан зардал, зар сурталчилгаа зэрэг зардал гардаг. Эдгээр зардлыг дараах байдлаар бичнэ:

Дебет:	Нэмж төлөгдсөн капитал
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгө

Өрийг хувьцаагаар солиход:

Дебет:	Өр төлбөр
Кредит:	Энгийн болон давуу эрхтэй хувьцаа

Г-2 Халаасны хувьцаа

Компанийн өөрийн гаргасан үнэт цаасыг эзэмшигчидтэй нь тохиролцсоны үндсэн дээр “Компанийн тухай” хуулийн холбогдох заалтуудыг үндэслэн худалдан авсныг халаасны хувьцаа гэж тооцно. Халаасны хувьцаа нь тухайн компанийн гүйлгээнээс гаргасан хувьцаа учраас саналын болон ногдол ашгийн эрхгүй.

Компанийн дүрэмд халаасны хувьцааг худалдан авах, худалдах асуудлыг шийдвэрлэх эрхийг компанийн Төлөөлөн удирдах зөвлөлд олгохоор заасан бол холбогдох шийдвэрийг компанийн Төлөөлөн удирдах зөвлөл, дүрэмд заагаагүй бол хувь нийлүүлэгчдийн хурлаар гаргана.

Халаасны хувьцаа худалдан авах, худалдах асуудлыг хэлэлцсэн хурлын шийдвэрт худалдан авах, худалдах хувьцааны тоо, хэмжээ, төлбөр хийх хугацаа, зориулалт, худалдан авах хөрөнгийн эх үүсвэрийг тодорхой заасан байна.

Халаасны хувьцаа болгон эргүүлэн худалдан авах энгийн хувьцааны тоо, хэмжээ нь уг хувьцаат компанийн тухайн жилд гүйлгээнд байсан нийт хувьцааны дундаж хэмжээний 25 хувиас хэтэрч болохгүй.

Халаасны хувьцаа худалдан авахаар гаргасан хувь нийлүүлэгчдийн эсхүл Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн хурлын шийдвэрийг Санхүүгийн зохицуулах хороо, Хөрөнгийн бирж, хувьцаагаа худалдан авахад зуучлах үнэт цаасны компаниудад шийдвэр гарснаас хойш ажлын 7 хоногт багтаан хүргүүлнэ.

Халаасны хувьцаа худалдан авахад зуучлах Брокер, дилерийн компани нь Хөрөнгийн биржийн төвлөрсөн хадгаламжид хувьцаат компанийн данс нээлгэх захиалгыг хүргүүлэх, халаасны хувьцаа худалдан авах, худалдах захиалгыг хүлээн авч биелүүлэхдээ хувь нийлүүлэгчдийн эсхүл Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн хурлын шийдвэрийг үндэслэнэ.

Хувьцаат компанийн төвлөрсөн хадгаламж дахь дансыг тухайн хувьцаат компанийн нэр дээр нээх бөгөөд уг дансад гүйлгээ хийх захиалга өгөх итгэмжлэгдсэн этгээдийг компанийн Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн хурлын шийдвэрийг үндэслэн гүйцэтгэх захирлын тушаалаар томилно. Нотариатаар батлуулсан итгэмжлэгдсэн этгээдийн гарын үсгийн баталгаа зуучлагч Брокер, дилерийн компанид хадгалагдана. Хэрэв хэд хэдэн Брокер, дилерийн компаниар зуучлуулж байгаа бол компани бүрт баталгаа хадгалагдана.

Итгэмжлэгдсэн этгээдийн итгэмжлэлийн хугацаа дууссан, ажлаас гарсан болон бусад шалтгаанаар итгэмжлэгдсэн этгээд өөрчлөгдсөн тохиолдолд Хувьцаат компани нь зуучлагч Брокер, дилерийн компаниуд болон Хөрөнгийн биржид мэдээлэх бөгөөд хугацаанд нь мэдээлээгүйгээс итгэмжлэлгүй этгээдийн хийсэн хэлцлээс учирсан хохирлыг Брокер, дилерийн компани, Хөрөнгийн бирж хариуцахгүй.

Г-2 Халаасны хувьцааны бүртгэл

Халаасны хувьцааг бүртгэлд 2 аргаар тусгана.

- Өртгийн арга
- Нэрлэсэн үнийн арга.

Өртгийн арга

Халаасны хувьцаа дансыг худалдан авсан өртгөөр нь Дт-лэж, дахин гаргах үед түүнтэй адил өртгөөр Кт-лэнэ. Энэ аргын үед халаасны хувьцаа дансыг балансад эздийн өмчийн доор хасагдах байдлаар тусгадаг.

Нэрлэсэн үнийн арга

Халаасны хувьцаа дансыг нэрлэсэн үнээр нь Дт-лэх бөгөөд хувьцааны анхны гаргалтын дүнг одоогийн худалдан авсан өртөгтэй нь харьцуулж үзнэ. Анхны гаргалтын дүнгээс бага үнээр худалдан авсан тохиолдолд зөрүүг нь халаасны хувьцаанаас НТК дансны Кт-д, харин илүү үнээр худалдан авсан тохиолдолд хэрвээ халаасны хувьцаанаас нэмж төлөгдсөн капитал данс Кт үлдэгдэлтэй бол уг дансыг бууруулж үлдэх дутагдлын дүнгээр хуримтлагдсан ашиг дансыг бууруулна. Энэ аргын үед халаасны хувьцаа дансыг балансад энгийн хувьцааны доор хасагдах байдлаар тусгадаг. Жишээ нь: “А” компани 20₮-ийн нэрлэсэн үнэтэй энгийн хувьцааг нэгжийг нь анх 25₮-өөр гүйлгээнд гаргасан байсан.

	<u>Өртгийн арга</u>	<u>Нэрлэсэн үнийн арга</u>
1	100 ширхэг хувьцааг 22₮-өөр буцаан худалдан авсан.	
	Дт Халаасны хувьцаа 2,200	Дт Халаасны хувьцаа 2,000
	Кт Мөнгө 2,200	Дт НТК /100*5₮/ 500
		Кт Мөнгө 2,200
		Кт ХХНТК 300
2	180 ширхэг хувьцааг 30₮-өөр буцаан худалдан авсан.	
	Дт Халаасны хувьцаа 5,400	Дт Халаасны хувьцаа 3,600
	Кт Мөнгө 5,400	Дт НТК /180*5₮/ 900
		Дт ХХНТК 300
		Дт Хуримтлагдсан ашиг 600
		Кт Мөнгө 5,400
3	Халаасласан хувьцаанаас 200 ширхгийг 31₮-өөр борлуулсан. /ЭАЭЗ аргаар/	
	Дт Мөнгө 6,200	Дт Мөнгө 6,200
	Кт Халаасны хувьцаа 5,200	Кт Халаасны хувьцаа 4,000
	/100*22+100*30/	Кт ХХНТК 2,200
	Кт ХХНТК 1,000	
4	50 ширхэг халаасны хувьцааг 23₮-өөр борлуулсан	
	Дт Мөнгө 1,150	Дт Мөнгө 1,150
	Дт ХХНТК 350	Кт Халаасны хувьцаа 1,000
	Кт Халаасны хувьцаа 1,500	Кт ХХНТК 150
	Халаасны хувьцааг эргэлтээс гаргах тохиолдолд энгийн болон халаасны хувьцаа дансыг нэгэн зэрэг бууруулна.	

5 Үлдэгдэл 30 ширхэг халаасны хувьцааг эргэлтээс гаргасан.

Дт Энгийн хувьцаа	600	Дт Энгийн хувьцаа	600
Дт НТК /30*5₮/	150	Кт Халаасны хувьцаа	600
Дт ХХНТК	150		
Кт Халаасны хувьцаа	900		

Г-3 Хуримтлагдсан ашгийн бүртгэл

Тайлант жилийн эцэст мэргэжлийн байгууллага, түүний салбарууд хаалтын гүйлгээ хийж, тухайн жилийн цэвэр ашиг, алдагдлыг тодорхойлно.

Тайлант үеийн болон өмнөх үеийн хуримтлагдсан ашгийг тусад нь нэрийн дансаар бүртгэнэ.

Г-4 Ашгийн хуваарилалтын бүртгэл

Компанийн дүрэм, журмын дагуу хувь нийлүүлэгчдийн хурал болон удирдлагын бусад субъектээс тайлант жилийн цэвэр ашгийг хуваарилах шийдвэр гаргана.

Ногдол ашиг хуваарилахад дараах байдлаар бүртгэнэ.

Дебет: Өнгөрсөн жилийн цэвэр ашиг

Кредит: Ногдол ашгийн өглөг

Ногдол ашгийг мөнгөөр олгоход:

Дебет: Ногдол ашгийн өглөг

Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн данс

Ногдол ашгийг хувьцаагаар олгосон үед

Дебет: Ногдол ашгийн өглөг

Кредит: Хувьцаа/ хувьцаагаарх ногдол ашиг/

Жилийн цэвэр ашгаас байгууллагын нөөцийн сан, нийгмийн хөгжлийн сан болон бусад тусгай зориулалтын сангуудад хөрөнгө хуваарилахаар шийдвэрлэсэн бол хуваарилах хөрөнгийн дүнгээр:

Дебет: Өнгөрсөн жилийн цэвэр ашиг

Кредит: Сангийн холбогдох данс

Сангаас зарцуулсан бол:

Дебет: Сангийн холбогдох данс

Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн данс

Д. ОРЛОГО БА ЗАРДАЛ**Д-1 ОРЛОГО БА ОЛЗ****1. Тодорхойлолт**

Орлого ба олз гэдэг нь компанийн үйл ажиллагааны явцад тайлант хугацаанд бий болсон хөрөнгийн дотогш урсгал, өр төлбөр барагдуулалт болон өмчийн өсөлт хэлбэрээр эдийн засгийн өгөөж нэмэгдэхийг хэлнэ.

Орлого нь өөртөө үйл ажиллагааны орлого болон бусад орлогыг хамааруулна. Мэргэжлийн байгууллагын үндсэн үйл ажиллагааны явцад үүсэх өгөөж нь үндсэн үйл ажиллагааны орлого болно.

Бусад орлого ба олз гэдэг нь мэргэжлийн байгууллагын байнгын бус гэнэтийн ажил үйлчилгээнээс түүнчлэн хувь нийлүүлэгчдийн орлого, хөрөнгө оруулалтаас бусад тухайн тайлант хугацаанд мэргэжлийн байгууллагад нөлөөлөх бүх ажил гүйлгээ, үйл явдлын үр дүнд өмчид гарсан цэвэр өсөлт юм.

2. Орлого хүлээн зөвшөөрөх, хэмжих

Орлогын бүртгэлийн гол асуудал бол орлогыг хүлээн зөвшөөрөх цаг үеийг тодорхойлох асуудал юм. Эдийн засгийн ирээдүйн өгөөжийг тухайн байгууллага хүртэх бүрэн магадлалтай, тэрчлэн уг өгөөжийг үнэн бодитойгоор тодорхойлох боломжтой байгаа нөхцөлд орлогыг хүлээн зөвшөөрнө.

Орлогыг хүлээн авсан эсвэл хүлээн авахаар хүлээгдэж буй нөхөлтийн зах зээлийн үнээр хэмжигдэнэ.

3. Орлогын ангилал

Орлого ба олзыг агуулгаас нь хамааруулж:

- А. Үндсэн үйл ажиллагааны;
- Б. Үндсэн бус үйл ажиллагааны ;
- В. Ердийн бус гэж ангилна.

Д-1.1 ОРЛОГО БА ОЛЗЫН БҮРТГЭЛ

А. Үндсэн үйл ажиллагааны орлого

Үндсэн үйл ажиллагааны орлого нь брокер, дилер, андеррайтер, хөрөнгө оруулалтын менежмент, хөрөнгө оруулалтын зөвлөхийн үйлчилгээний, хадгаламжийн дансны хүүгийн, үнэт цаасны үнэлгээний тэгшитгэлийн, шимтгэлийн болон хөрөнгө оруулалт, санхүүгийн чиглэлээр зөвлөгөө, мэдээлэл өгсний ногдол ашгийн орлого зэргээс бүрдэнэ.

Үйлчилгээ үзүүлснээс орох орлогыг ихэнхдээ уг үйл явдал болсон тэр үед нь орлогоор хүлээн зөвшөөрнө.

Дебет:	Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс эсвэл авлага
Кредит:	Үндсэн үйл ажиллагааны орлого

Хүлээн авсан ногдол ашгийг бүртгэхэд:

Дебет:	Мөнгөн хөрөнгийн данс
Кредит:	Ногдол ашгийн орлого

Б. Үндсэн бус үйл ажиллагааны орлого

Үндсэн бус үйл ажиллагааны орлогод үндсэн хөрөнгө, бусад хөрөнгө борлуулсны орлого, гадаад валютын ханшийн тэгшитгэлийн, төрөл бүрийн алданги болон гэнэтийн ажил гүйлгээнээс орох орлого орно.

Үндсэн хөрөнгө борлуулсны орлогыг бүртгэхэд:

Дебет:	Мөнгөн хөрөнгийн данс
Кредит:	Холбогдох бусад орлого

Гадаад валютын ханш өөрчлөгдөх тухай бүрд гадаад валютаар илэрхийлэгдсэн хөрөнгийн дансдын хуучин, шинэ үнэлгээний зөрүүгээр:

Дебет:	Гадаад валютаар илэрхийлэгдэх бүх хөрөнгө
Кредит:	Гадаад валютын ханшийн тэгшитгэлийн орлого

Д-2 ЗАРДАЛ БА ГАРЗ

1. Тодорхойлолт

Зардал ба гарз гэдэг нь үндсэн үйл ажиллагааг байнга явуулахын тулд бусад үйл ажиллагааг гүйцэтгэснээр хөрөнгө буурч өр төлбөр үүсэх явдал юм.

Зардал нь өөртөө үйл ажиллагааны зардал болон бусад зардал, гарзыг хамааруулна. Мэргэжлийн байгууллагын үндсэн үйл ажиллагааны явцад үүсэх үр ашгийн бууралт нь үйл ажиллагааны зардал болно.

Бусад зардал ба гарз нь мэргэжлийн байгууллагын байнгын бус буюу гэнэтийн ажил гүйлгээнээс түүнчлэн эздийн зардал буюу өгсөн хуваарилалтаас бусад тухайн тайлант хугацаанд мэргэжлийн байгууллагад нөлөөлөх бүх ажил гүйлгээ, үйл явдлын үр дүнд өмчид гарсан бууралт юм.

2. Зардлыг хүлээн зөвшөөрөх

Эдийн засгийн үр ашгийн бууралт нь хөрөнгийн үнэлгээг бууруулах буюу өр төлбөрийг нэмэгдүүлж байгаа бөгөөд хэмжиж болохуйц байвал зардлыг хүлээн зөвшөөрнө.

3. Зардлын ангилал

Зардлыг доорх байдлаар ангилж орлогын тайланд тусгана.

- А. Үндсэн үйл ажиллагааны зардал;
- Б. Үндсэн бус үйл ажиллагааны зардал ба гарз;
- В. Татварын зардал;
- Г. Ердийн бус зардал гэж ангилна.

Д-2.1 ЗАРДАЛ БА ГАРЗЫН БҮРТГЭЛ

А. Үндсэн үйл ажиллагааны зардал

Компанийн үндсэн үйл ажиллагааны зардалд үндсэн үйл ажиллагаатай холбогдон гарч байгаа үйлчилгээ, маркетинг, удирдлагын зардал орно.

Үндсэн үйл ажиллагааны зардлыг зардлын төрлөөр ангилж бүртгэнэ

Тайлант хугацаанд хамрагдах зардлыг шууд мөнгөөр төлвөл:

Дебет:	Холбогдох зардлын данс
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн данс

Зээлээр ажил, үйлчилгээ гүйцэтгүүлэх буюу мөнгөөр төлөгдөөгүй боловч нягтлан бодох бүртгэлийн аккруэл сууриар тайлант хугацаанд ногдох зардлыг хуримтлуулж бүртгэхэд:

Дебет:	Холбогдох зардлын данс
Кредит:	Холбогдох өглөгийн данс

Зээлээр гүйцэтгүүлсэн ажил, үйлчилгээний үнэ буюу хуримтлуулж бүртгэсэн зардлыг мөнгөөр төлөх үед:

Дебет:	Холбогдох өглөгийн данс
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн данс

Гадаад валютын ханш өөрчлөгдөх тухай бүрд гадаад валютаар илэрхийлэгдсэн өр төлбөрийн дансдын хуучин, шинэ үнэлгээний зөрүүгээр:

Дебет: Ханшийн тэгшитгэлийн зардал
Кредит: Гадаад валютаар илэрхийлэгдэх бүх өр төлбөр

Мэргэжлийн байгууллага нь Монгол улсын хууль тогтоомжийн дагуу үндсэн болон түр ажиллагсадтай хөдөлмөрийн гэрээ, ажил гүйцэтгүүлэх гэрээ байгуулж, түүнд тодорхойлсон цалинг тухай бүр тооцож олгох ба ингэхдээ татвар, шимтгэлийн тооцоог хийж холбогдох татвар санхүүгийн байгууллагуудад төлж, тайлагнах ёстой.

Цалин, олговрыг тооцооны хүснэгт, бусад баримтыг үндэслэн олгохоор тооцсон дүнгээр:

Дебет: Цалингийн зардал
Кредит: Цалингийн өглөг

Цалингаас суутгах хүн амын орлогын татварын (ХАОАТ), НДШ-ийн дүнгээр:

Дебет: Цалингийн өглөг
Кредит: ХАОАТ, НДШ-ийн өглөг

Эдгээр болон бусад суутгалуудыг хийсний дараа гарт олгох дүнгээр:

Дебет: Цалингийн өглөг
Кредит: Касс дахь бэлэн мөнгө

Үндсэн болон түр гэрээт ажиллагсад, хувь хүнд олгосон ажлын хөлс, худалдаж авсан бараа, үйлчилгээний үнээс суутгасан хүн амын орлогын татварыг харьяа татварын байгууллагад шилжүүлж:

Дебет: ХАОАТ-ын өглөг
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн данс

Мэргэжлийн байгууллага Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу үндсэн болон түр гэрээт ажиллагсад олгосон цалин, хөнгөлөлтөөс тооцсон ажил олгогчоос төлөх нийгмийн даатгалын шимтгэл, эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийг бүртгэхэд:

Дебет: ЭМД, НДШ-ийн зардал
Кредит: ЭМД, НДШ-ийн өглөг

Олгосон цалин, хөнгөлөлтөөс суутгасан болон тэдгээрээс тооцож байгууллагын зардлаар бүртгэсэн нийгмийн даатгал, эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэлийг харьяа нийгмийн даатгалын байгууллагад төлөхөд:

Дебет: ЭМД, НДШ-ийн өглөг
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн данс

Зохицуулалтын үйлчилгээний шимтгэл, МХБ, ҮЦТТХТ-ийн шимтгэлийн арилжаа хийх үед суутган тооцдог тул дараах байдлаар бүртгэнэ:

Дебет: Мөнгөн хөрөнгө/ 98-р данс/
Дебет: Шимтгэлийн зардал
Кредит: Үнэт цаасны арилжааны орлого

МХБ, ҮЦТТХТ-ийн хураамж, зохицуулалтын үйлчилгээний хөлсийг төлөхөд:

Дебет: Хураамж, зохицуулалтын үйлчилгээний хөлсний зардал
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн данс

Мөн үндсэн бус үйл ажиллагааны зардлыг зардлын төрлөөр ангилж бүртгэнэ.
Тухайлбал:

Эрх зүйн болон бусад зөрчлийн улмаас торгууль төлбөл:

Дебет:	Торгуулийн зардал
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн зардал

Үндсэн хөрөнгө данснаас хасахад алдагдал гарвал:

Дебет:	Холбогдох зардлын данс
Кредит:	Үндсэн хөрөнгө

Мэргэжлийн байгууллага нь тайлант үеийн татвар ногдох орлогын хэмжээг Монгол улсын татварын хуулийн дагуу тооцож, тухайн дүнгээс тайлангийн үед ногдох орлогын албан татварын зардлыг тодорхойлно.

Энэ бүртгэл нь татварын зардлыг холбогдох хугацаатай нь уялдуулна.

Дебет:	Орлогын татварын зардал
Кредит:	Орлогын албан татварын өглөг

Орлогын татварыг урьдчилж төлөхөд тайлангийн үеийн дундуур хөрөнгө хэмээн бүртгэнэ.

Дебет:	Урьдчилж төлсөн зардал
Кредит:	Мөнгөн хөрөнгийн данс

Тайлант үеийн эцсээр байгууллагын орлогын албан татварын тооцоо хийж татварын зардлыг бүртгэхэд:

Дебет:	Орлогын татварын зардал
Кредит:	Орлогын албан татварын өглөг

Тайлант үеийн эцэст урьдчилж төлсөн татвар, татварын өглөг дансыг хооронд хааж, тайлант үеийн эцсээр орлогын татварын илүү төлөлт ба өглөгийг тодорхойлно.

Дебет:	Орлогын албан татварын өглөг
Кредит:	Урьдчилж төлсөн зардал

Жич: Мэргэжлийн байгууллагын ердийн үйл ажиллагаанаас илт ялгаатай үйл явдал, ажил гүйлгээнээс үүсдэг байнга давтагдан гарахгүй орлого ба зардлыг ердийн бус орлого, зарлага гэнэ. Тухайлбал байгалийн гамшиг болон гэнэтийн ослоос үүссэн давтагдашгүй хүчин зүйлийн гарз хохирол зэрэг болно.

Ердийн бус орлогыг Орлогын тайланд тусгахдаа ердийн үйл ажиллагааны үр дүнгээс тусгаарлан, тайлант үеийн цэвэр ашигт оруулж тооцно.

Онцгой шинжтэй зүйлийн шинж чанар болон дүнг Орлогын тайланд тусгахдаа ердийн үйл ажиллагааны үр дүнгээс тусгаарлан, тайлант үеийн цэвэр ашигт оруулж тооцно.

Е. ЖИЛИЙН ХААЛТЫН ГҮЙЛГЭЭ

ДАНСНЫ БИЧИЛТ

Тайлант жилийн эцэст мэргэжлийн байгууллагууд, түүний салбарууд орлого зардлын дансыг орлого зарлагын нэгдсэн дансанд хааж, тухайн улирал ,жилийн цэвэр ашиг, алдагдлыг тодорхойлно.

Орлогын дансдыг хаахад:

Дебет:	Орлогын бүх дансд
Кредит:	Орлого зарлагын нэгдсэн данс

Зардлын дансдыг хаахад:

Дебет:	Орлого зарлагын нэгдсэн данс
Кредит:	Зардлын бүх дансд

Ашиг, алдагдлын дансны хаалтын бичилтүүд нь санхүүгийн тайлангууд /баланс, орлого үр дүнгийн тайлан, өмчийн өөрчлөлтийн тайлан/-ын хоорондын уялдааг хангаж, хөрөнгө түүний эх үүсвэрийг тохируулахад ашиглана.

Тухайн жилийн ашиг, алдагдлын дансны цэвэр үлдэгдлээр тайлант үеийн цэвэр ашиг, алдагдал тодорхойлогдох ба тухайн дансны үлдэгдлийг хуримтлагдсан ашиг дансанд хаана.

Тайлант хугацаанд ашигтай ажилласан бол цэвэр ашгийн дүнгээр:

Дебет:	Тухайн жилийн ашиг
Кредит:	Хуримтлагдсан ашиг

Алдагдалтай ажилласан бол алдагдлын дүнгээр:

Дебет:	Хуримтлагдсан ашиг
Кредит:	Тухайн жилийн алдагдал.

Ё.САНХҮҮГИЙН ТАЙЛАН ТЭНЦЛИЙН ХУРААНГУЙГ ХЭВЛЭН НИЙТЛЭХ, ТАЛААР

1. “Үнэт цаасны зах зээлийн тухай” хуулийн 10.1.4, 10.2 дахь заалт, “Компанийн тухай” хуулийн 93, 94 дүгээр зүйлийн заалтыг хэрэгжүүлэх, компанийн санхүү, аж ахуйн үйл ажиллагааны талаар болон үнэт цаасны үнэ ханш, арилжааны хэмжээ явцад нөлөөлөх мэдээллийг хувь нийлүүлэгчид болон нийтэд хүргэн сурталчлах, олон нийтийг мэдээллээр хангах зорилгоор нийтэд санал болгон үнэт цаас гаргасан хувьцаат компаниуд болон үнэт цаасны зах зээл дээр мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулж байгаа компаниуд аудитын байгууллагаар шалгуулж баталгаажуулсан жилийн санхүүгийн тайлангийн хураангуйг энэ зааврын хавсралт №3-аар гаргаж өдөр тутам хэвлэгдэн гардаг аль нэг сонинд хэвлүүлэн нэг хувийг хэвлүүлсэн тухай мэдэгдлийн хамт Хороонд ирүүлнэ.

2. Хураангуйг дараа жилийн 3 дугаар сарын 1-ний дотор хэвлүүлсэн байх бөгөөд түүний үнэн зөвийг компанийн гүйцэтгэх захирал, ерөнхий нягтлан бодогч/түүнтэй адилтгах албан тушаалтан/ нар хариуцна.

**А. ҮНЭТ ЦААСНЫ ЗАХ ЗЭЭЛД ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА
ЯВУУЛАХ МЭРГЭЖЛИЙН БАЙГУУЛЛАГУУДЫН
ДАНСНЫ ЖАГСААЛТ**

Д.д	Дансны бүлэг, нэр	Дансны үндсэн ангилал	Дэд ангилал	Дансны дэд ангилалд код өгөх чиглэл
	Нэг. Хөрөнгө			
	<i>Эргэлтийн хөрөнгө</i>			
	<i>Мөнгөн хөрөнгө</i>			
1	Кассад байгаа бэлэн мөнгө	10	01	Төгрөг болон валют түүнчлэн кассын няравын нэрээр, мөнгөний зориулалтаар ангилна.
2	Харилцахад байгаа мөнгө	11	01	Данс нээсэн банк болон төсөл, хөтөлбөрийн данс тус бүрээр төгрөг болон валютын гэж ангилна.
	<i>Богино хугацаат хөрөнгө оруулалт</i>			
3	Богино хугацаат хөрөнгө оруулалт	13	01	Түргэн борлогдох үнэт цаасаар хийсэн хөрөнгө оруулалтыг хөрөнгө оруулалтын төрлөөр, төрлөө дотор нь үнэт цаасны төрлөөр ангилна. Тухайлбал: 1.Өрийн үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалт <ul style="list-style-type: none"> • Төлөгдөх хугацаа хүртэл эзэмших үнэт цаас: ЗГ-ын бонд,компаний бонд.г.м • Худалдах зорилгоор эзэмшиж байгаа үнэт цаас: ЗГ-ын бонд, компаний бонд г.м 2.Өмчийн үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалт <ul style="list-style-type: none"> • Худалдах зорилгоор эзэмшиж байгаа хувьцаа • Хувьцаагаарх хөрөнгө оруулалт
4	Үнэт цаасны болзошгүй эрсдлээс хамгаалах сан	13	...	
5	Үнэлгээний хэрэгжээгүй олз, гарз	13	...	
6	Үнэт цаасны бодит үнэ цэнийн тохируулга	13	...	
	<i>Авлагын данс</i>			
7	Дансны авлага	12	01	Гадаад, дотоодын байгууллага, хувь хүмүүсийн нэр, авлагын төрлөөр ангилна. Тухайлбал: Ногдол ашгийн авлага, бондын хүүгийн авлага, төлбөр тооцоо хадгаламжийн байгууллагаас авах авлага, үйлчилгээ үзүүлсний төлөө захиалагчаас авах авлага гэх мэт

8	Найдваргүй хасагдуулга	авлагын	12	...	
9	Бусад авлага		12	...	Гадаад, дотоодын байгууллага, хувь хүмүүсийн нэр, авлагын төрлөөр ангилна. Тухайлбал: Зээлээр борлуулсан эд хогшил, ажиллагсад болон бусад байгууллага, хүмүүсээс авах тооцооны авлага, салбар хоорондын тооцоо гэх мэт авлагын төрлөөр ангилна.
	<i>Бараа материал</i>				
10	Бараа материал		14	01	Бараа материал, үнэ бүхий зүйлсийн нэр төрлөөр ангилна.
11	Түлш шатахуун		14		Хатуу, шингэн түлш болон эд хариуцагч бүрээр ангилна.
12	Сэлбэг хэрэгсэл		14		Сэлбэгийн төрөл, эд хариуцагч бүрээр ангилна.
	<i>Урьдчилж төлсөн зардал/тооцоо</i>				
13	Урьдчилж төлсөн зардал/тооцоо		18	01	Урьдчилж төлсөн зардал, тооцоо болон тэдгээрийн төрлөөр ангилна.
14	Санхүүгийн үүсмэл хэрэгсэл /дериватив/-ийн авлага		19	01	Гадаад валютын: <ul style="list-style-type: none"> • Своп арилжаа • Форвард арилжаа • Опшин арилжаа • Фьючерс арилжаа Үнэт цаасны: <ul style="list-style-type: none"> • Своп арилжаа • Форвард арилжаа • Опшин арилжаа • Фьючерс арилжаа г.м-ээр ангилна.
	<i>Эргэлтийн бус хөрөнгө</i>				
	<i>Үндсэн хөрөнгө</i>				
15	Үндсэн хөрөнгө		20	01	Үндсэн хөрөнгийг газар, тавилга, эд хогшил, тээврийн хэрэгсэл гэх мэт төрлөөр нь ангилна.
16	Үндсэн хөрөнгийн элэгдэл		20	...	Үндсэн хөрөнгийн ангилал тус бүрээр элэгдэл байгуулна.
	<i>Биет бус хөрөнгө</i>				
17	Биет бус хөрөнгө		21	01	Биет бус хөрөнгийн төрлөөр ангилна.
18	Хөрөнгө оруулалт ба бусад хөрөнгө		22	01	Хөрөнгө оруулалтын төрлөөр ангилна. Богино хугацаат хөрөнгө оруулалтын адил ангилна.
	Хоёр. Өр төлбөр ба өөрийн хөрөнгө				
	<i>Өр төлбөрүүд</i>				
	<i>Богино хугацаат өр төлбөр</i>				
19	Дансны өглөг		31	01	Байгууллага болон өглөгийн төрлөөр ангилна.
20	Цалингийн өглөг		31		
21	Татвар, хураамжийн өглөг		31	...	Татварын болон бусад улсын байгууллагад төлөх татвар, хураамжтай холбоотой өглөгийг төрлөөр нь ангилна

22	Банкнаас авсан богино хугацаат зээл	31		Зээл авсан банк санхүүгийн байгууллагын нэр, зээлийн төрлөөр нь ангилна.
23	Бусад өглөг	33		Өглөг үүссэн байгууллага, хувь хүн тус бүрээр ангилна
24	Урьдчилж орсон орлого	32	01	Худалдан авагч байгууллагаас урьдчилж төлсөн орлогыг худалдан авагч бүрээр ангилна.
	<i>Урт хугацаат өр төлбөр</i>			
25	Урт хугацаат өглөг	34		Урт хугацаат өглөгийн төрлөөр ангилна.
	<i>2.2. Өөрийн хөрөнгө</i>			
26	Эзэмшигчийн өмч	41	01	Өмч, Энгийн хувьцаа, Давуу эрхийн хувьцаа, Халаасны хувьцаа, нэмж төлөгдсөн капитал гэх мэтээр ангилна
27	Дахин үнэлгээний нэмэгдэл	42		
28	Ашгаас хуваарилсан төрөл бүрийн сангууд	43	01	Нөөцийн, нийгмийн хөгжлийн г.м-ээр ангилна
29	Хуримтлагдсан ашиг	44		Тайлант үеийн үр дүн ба өмнөх үеийн гэж ангилна.

Б. ОРЛОГО, ЗАРДЛЫН ДАНС

	Нэг. Орлого			
31	Үндсэн үйл ажиллагааны орлого	51	01	Үйл ажиллагааны орлого: 1.Брокер, дилерийн үйл ажиллагааны; 2. Андеррайтерийн үйл ажиллагааны; 3.Хөрөнгө оруулалтын менежмент хөрөнгө оруулалтын зөвлөхийн үйлчилгээний; 4.Хөрөнгө оруулалт, санхүүгийн чиглэлээр зөвлөгөө, мэдээлэл өгсний ... бусад г.м-ээр 2.Хөрөнгө оруулалтын орлого 1. Хүүгийн орлого; 2. Арилжаалсан үнэт цаасны орлого; 3. Ногдол ашгийн орлого; 4. Үнэт цаасны үнэлгээний тэгшитгэлийн... бусад г.м-ээр ангилна
32	Үйл ажиллагааны бус орлого	88	01	Хадгаламжийн дансны хүүгийн, Түрээсийн орлого, Үндсэн хөрөнгө борлуулсны орлого, Алданги, Хандив, бусад г.м-ээр ангилна
33	Ердийн бус орлого	53	01	Төрлөөр ангилна.
	Хоёр. Зардал			
34	Үндсэн үйл ажиллагааны зардал	70	01	Үндсэн ажиллагсдын цалин хөлс, шагнал, урамшуулал, хөнгөлөлт, тэтгэвэр тусламж, томилолтын зардал, сургалтын зардал, холбоо, ус гэрэл, халаалт, элэгдэл зохицуулалтын үйлчлгээний хөлс, хүүгийн зардал, ... бусад гэх мэтээр зардлын зүйл тус бүрээр ангилна.
35	Үндсэн бус үйл ажиллагааны зардал	87	01	Торгууль, хөнгөлөлтийн алдагдал, үнэт цаасны болзошгүй эрсдлийн зардал, валютын ханшийн зөрүүгийн алдагдал, үндсэн хөрөнгө, бараа материал худалдан борлуулсны алдагдал, Зочин төлөөлөгчийн зардал , шагнал урамшуулал бусад г.м-ээр ангилна.
36	Орлого, зарлагын нэгдсэн данс	92	01	

БАЛАНС

200... оны ... сарын ... өдөр

(Аж ахуйн нэгж, байгууллагын нэр)

/төгрөгөөр/

	БАЛАНСЫН ЗҮЙЛ	Үлдэгдэл			
		Эхний үлдэгдэл		Эхний үлдэгдэл	
		хэсгийн дүн	бүлгийн үлдэгдэл	хэсгийн дүн	бүлгийн үлдэгдэл
1	ХӨРӨНГӨ				
1.1	А. ЭРГЭЛТИЙН ХӨРӨНГӨ				
1.1.1	Мөнгөн хөрөнгө				
1.1.1.1	Бэлэн мөнгө				
1.1.1.2	Банкан дахь харилцах				
1.1.1.3	Банкинд байршуулсан хадгаламж				
1.1.2	Богино хугацаат хөрөнгө оруулалт				
1.1.1.1.1	Төлөгдөх хугацаа хүртэл эзэмших үнэт цаас				
1.1.1.1.2	Арилжаалах үнэт цаас				
1.1.1.1.3	Хувьцаагаарх хөрөнгө оруулалт				
	Богино хугацаат хөрөнгө оруулалтын дүн				
1.1.2.3	Үнэт цаасны бодит үнэ цэнийн тохируулга (+,-)				
1.1.2.4	(Үнэт цаасны болзошгүй эрсдлээс хамгаалах сан)				
1.1.3	Авлага				
1.1.3.1	Дансны авлага				
1.1.3.2	Найдваргүй авлагын хасагдуулга				
1.1.3.3	Бусад авлага				
1.1.3.4	Санхүүгийн үүсмэл хэрэгсэл /Дериватив/-ийн авлага				
1.1.4	Бараа материал				
1.1.5	Урьдчилж төлсөн зардал/тооцоо				
1.1.6					
	Эргэлтийн хөрөнгийн дүн				
1.2	Б. Эргэлтийн бус хөрөнгө				
1.2.1	Үндсэн хөрөнгө				
1.2.2	Хуримтлагдсан элэгдэл				
1.2.3	Бусад үндсэн хөрөнгө				
1.2.4	Хуримтлагдсан элэгдэл				
1.2.5	Дуусаагүй барилга				
1.2.6	Биет бус хөрөнгө				
1.2.7	Хуримтлагдсан элэгдэл				
1.2.8	Хөрөнгө оруулалт ба бусад хөрөнгө				
1.2.9	Үнэт цаасны бодит үнэ цэнийн тохируулга (+,-)				
1.2.10	(Үнэт цаасны болзошгүй эрсдлээс хамгаалах сан)				
1.2.11					
1.2.12					
1.2.13	Эргэлтийн бус хөрөнгийн дүн				
	НИЙТ ХӨРӨНГИЙН ДҮН				
2	ӨР ТӨЛБӨР БА ЭЗЭМШИГЧДИЙН ӨМЧ				

2.1	А.ӨР ТӨЛБӨР			
2.1.1	Богино хугацаат өр төлбөр			
2.1.1.1	Дансны өглөг			
2.1.1.2	Цалингийн өглөг			
2.1.1.3	Орлогын татварын өглөг			
2.1.1.4	ХАОАТ-ын өглөг			
2.1.1.5	НӨАТ-ын өглөг			
2.1.1.6	Бусад татварын өглөг			
2.1.1.7	ЭМНД -ийн шимтгэлийн өглөг			
2.1.1.8	Ногдол ашгийн өглөг			
2.1.1.9	Банкны богино хугацаат зээл			
2.1.1.10	Хуримтлуулж тооцсон хүүгийн өглөг			
2.1.1.11	Санхүүгийн үүсмэл хэрэгсэл /дериватив/-ийн өглөг			
2.1.1.12	Бусад өглөг			
2.1.1.20	Урьдчилж орсон орлого			
2.1.1.21				
	Богино хугацаат өр төлбөрийн дүн			
2.1.2	Урт хугацаат өр төлбөр			
2.1.2.1	Урт хугацаат векселийн өглөг			
2.1.2.2	Урт хугацаат зээл			
2.1.2.3	Урт хугацаат бондын өглөг			
2.1.2.4	Бусад урт хугацаат өглөг			
2.1.2.5	Урт хугацаат өглөгийн хасагдуулга			
2.1.2.6				
2.1.2.20	Урт хугацаат өр төлбөрийн дүн			
2.2.20	Өр төлбөрийн нийт дүн			
2.3	2. Эзэмшигчдийн өмч			
2.3.1	Өмч : а) төрийн			
2.3.2	б) хувийн			
2.3.3	Халаасны хувьцаа			
2.3.4	Хувьцаат капиталын дүн			
2.3.5	Нэмж төлөгдсөн капитал			
2.3.6	Дахин үнэлгээний нөөц			
2.3.7	Эзэмшигчдийн өмчийн бусад хэсэг			
2.3.8	Үнэт цаасны хэрэгжээгүй олз (гарз)			
2.3.8	Сангууд			
2.3.8.1	Нөөцийн сан			
2.3.8.2	Нийгмийн хөгжлийн сан			
2.3.9	Хуримтлагдсан ашиг (алдагдал)			
2.3.9.1	Тайлангийн үеийн			
2.3.9.2	Өмнөх үеийн			
2.3.20	Эзэмшигчдийн өмчийн дүн			
2.4	Үүнээс: Цөөнхийн хувь оролцоо			
2.5.20	Өр төлбөр ба эзэмшигчдийн өмчийн дүн			

Захирал _____ (.....)

Ерөнхий нягтлан бодогч _____ (.....)

(Аж ахуйн нэгж, байгууллагын нэр)

ОРЛОГЫН ТАЙЛАН

СТ-2

... оны ... сарын ... өдөр

/төг. мөн-өөр/

ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД		Өмнөх оны дүн	Тайлант оны дүн
ҮНДСЭН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ОРЛОГО		**	**
1.1.1	Үйл ажиллагааны орлого:		
1.1.1.1	Брокер, дилерийн үйл ажиллагааны		
1.1.1.2	Андеррайтерийн үйл ажиллагааны		
1.1.1.3	Хөрөнгө оруулалтын менежмент хөрөнгө оруулалтын зөвлөхийн үйлчилгээний		
1.1.1.4	Хөрөнгө оруулалт, санхүүгийн чиглэлээр зөвлөгөө, мэдээлэл өгсөний		
1.1.1.5			
1.1.1.6			
1.1.2	Хөрөнгө оруулалтын орлого		
1.1.2.1	Хүүгийн орлого		
1.1.2.2	Арилжаалсан үнэт цаасны орлого		
1.1.2.3	Ногдол ашгийн орлого		
1.1.2.4	Үнэт цаасны үнэлгээний тэгшитгэлийн		
1.1.2.5			
1.1.2.6			
1.1.3	Борлуулалтын хорогдол ба буцаалт		
1.1.4	Борлуулалтын хөнгөлөлт		
1.1	Борлуулалтын орлогын дүн		
ҮНДСЭН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ОРЛОГЫН ДҮН			
1.2	Борлуулсан хөрөнгө оруулалтын үнэт цаасны өртөг		
1.3	Нийт ашиг (алдагдал)		
1.4	Үйл ажиллагаа (борлуулалт, ерөнхий удирдлага)-ны зардал		
1.4.1	Үндсэн болон нэмэгдэл цалин		
1.4.2	Нийгмийн даатгалын шимтгэл		
1.4.3	Засвар үйлчилгээний зардал		
1.4.4	Ашиглалтын зардал		
1.4.5	Түрээсийн зардал		
1.4.6	Албан томилолтын зардал		
1.4.7	Тээврийн зардал		
1.4.8	Түүхий эд материалын зардал		
1.4.9	Элэгдлийн зардал		
1.4.10	Зар сурталчилгааны зардал		
1.4.11	Шуудан, холбооны зардал		
1.4.12	Шатахууны зардал		
1.4.13	Найдваргүй авлагын зардал		

1.4.14	Шагнал, урамшууллын зардал		
1.4.15	Зээлийн хүүгийн зардал		
1.4.16	Бусад зардал		
1.4.17	Зохицуулах хорооны зохицуулалтын үйлчилгээний хөлс		
1.4.18	Биржийн гишүүний хураамж		
1.4.19	ҮЦТТТХТ-ийн үйлчилгээний хураамж		
1.4.20	Шимтгэл:		
1.4.20.1	Зохицуулалтын үйлчилгээний хураамж		
1.4.20.2	Хөрөнгийн биржийн шимтгэл		
1.4.20.3	ҮЦТТТХТ-ийн шимтгэл		
1.4.21	Бусад		
1.4.22	Үйл ажиллагааны зардлын дүн		
1.5	Үндсэн үйл ажиллагааны ашиг (алдагдал)		
2	Үндсэн бус үйл ажиллагааны ашиг (алдагдал)		
2.1	Үндсэн бус үйлдвэрлэл, үйлчилгээний ашиг, алдагдал		
2.2	Торгууль, хөнгөлөлтийн ашиг (алдагдал)		
2.3	Эрсдлийн сангийн зардал		
2.4	Валютын ханшийн өөрчлөлтийн хэрэгжсэн ашиг (алдагдал)		
2.5	Валютын ханшийн өөрчлөлтийн хэрэгжээгүй ашиг (алдагдал)		
2.6	Хувьцаа, бондын зардлын хорогдуулга		
2.7	Хараат болон хамтарсан үйлдвэрээс олсон ашиг		
2.8	Бусад		
2.20	Үндсэн бус үйл ажиллагааны ашиг (алдагдал)-ын дүн		
3	Татвар төлөхийн өмнөх ашиг (алдагдал)		
3.1	Орлогын татварын зардал		
4	Татварын дараах ашиг (алдагдал)		
4.1	Цөөнхөд ноогдох хувь		
5	Ердийн ажиллагааны ашиг (алдагдал)		
5.1	Онцгой шинжтэй зүйлс – цэвэр		
6	Тайлант үеийн цэвэр ашиг (алдагдал)		
6.1	Нэгж хувьцаанд ногдох ашиг (алдагдал)		

Захирал _____ (.....)

Ерөнхий нягтлан бодогч _____ (.....)

ӨМЧИЙН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ТАЙЛАН

.....оны ...сарын ...

(Аж ахуйн нэгж, байгууллагын нэр)

(төгрөгөөр)

	ҮЗҮҮЛЭЛТ	Хувьцаат Капитал	Нэмж төлөгдсөн капитал	Дахин үнэлгээ- ний нөөц	Гадаад валютын хөрвүүлэлтийн нөөц	Хуримт- лагдсан ашиг	Нийт дүн
1	..... оны 12-р сарын 31-ний үлдэгдэл						
2	Бүртгэлийн бодлогын өөрчлөлт						
3	Залруулсан үлдэгдэл						
4	Үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээний өсөлт /бууралт						
5	Хөрөнгө оруулалтын дахин үнэлгээний өсөлт /бууралт						
6	Гадаад валютын хөрвүүлэлтийн нөөц						
7	Орлогын тайланд хүлээн зөвшөөрөөгүй олз, гарз						
8	Тайлант үеийн цэвэр ашиг						
9	Ногдол ашиг						
10	Гаргасан хувьцаат капитал						
11	..... оны 12 -р сарын 31 -ний үлдэгдэл						
12	Бүртгэлийн бодлогын өөрчлөлт						
13	Залруулсан үлдэгдэл						
14	Үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээний өсөлт /бууралт						
15	Хөрөнгө оруулалтын дахин үнэлгээний өсөлт /бууралт						
16	Гадаад валютын хөрвүүлэлтийн нөөц						
17	Орлогын тайланд хүлээн зөвшөөрөөгүй олз, гарз						
18	Тайлант үеийн цэвэр ашиг						
19	Ногдол ашиг						
20	Гаргасан хувьцаат капитал						
21	..... оны 12-р сарын 31-ний үлдэгдэл						

Захирал _____ (.....)

Ерөнхий нягтлан бодогч _____ (.....)

МӨНГӨН ГҮЙЛГЭЭНИЙ ТАЙЛАН

200 оны .... сарын ... өдөр

(Аж ахуйн нэгж, байгууллагын нэр)

(төгрөгөөр)

Мөрийн дугаар	ҮЗҮҮЛЭЛТ	Өмнөх оны дүн	Тайлант жилийн дүн
1	Үндсэн үйл ажиллагааны мөнгөн гүйлгээ		
1.1	<u>Үндсэн үйл ажиллагааны мөнгөн орлого</u>		
1.1.1	Борлуулалтын болон худалдан авагчдаас орсон мөнгө		
1.1.2	Туслах үйл ажиллагаанаас орсон мөнгө		
1.1.3	Даатгалын нөхвөрөөс хүлээн авсан мөнгө		
1.1.4			
1.2	<u>Үндсэн үйл ажиллагааны мөнгөн зарлага</u>		
1.2.1	Ажиллагчдад олгосон мөнгө		
1.2.2	Нийгмийн даатгалын байгууллагад төлсөн мөнгө		
1.2.3	Түүхий, эд материал худалдан авахад төлсөн мөнгө		
1.2.4	Ашиглалтын зардалд төлсөн мөнгө		
1.2.5	Түлш шатахуун, тээврийн хөлс, сэлбэг хэрэгсэлд төлсөн мөнгө		
1.2.6	Бэлтгэн нийлүүлэгчдэд төлсөн бусад мөнгө		
1.2.7	Төлсөн хүү		
1.2.8	Төлсөн орлогын татвар		
1.2.9	Даатгалын төлбөрт төлсөн мөнгө		
1.2.10			
1.20	Үндсэн үйл ажиллагааны цэвэр мөнгөн гүйлгээний дүн		
2	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны мөнгөн гүйлгээ		
2.1	Худалдсан урт хугацаат хөрөнгийн орлого		
2.2	Худалдаж авсан урт хугацаат хөрөнгө		
2.3	Худалдсан хөрөнгө оруулалтын орлого		
2.4	Худалдаж авсан хөрөнгө оруулалт		
2.5	Хүлээн авсан хүү, ноогдол ашиг		
2.20	Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны цэвэр мөнгөн гүйлгээний дүн		
3	Санхүүгийн үйл ажиллагааны мөнгөн гүйлгээ		
3.1	Гаргасан хувьцаа		
3.2	Банкнаас авсан зээл		
3.3	Санхүүгийн түрээсийн өглөгийн төлбөр		
3.4	Зээлийн төлөлт		
3.5	Улсаас өгсөн санхүүжилт		
3.6	Төрөл бүрийн хандив		
3.7	Урт хугацаат өрийн тайлангийн хугацааны төлөлт		
3.8	Мөнгөөр эргүүлж худалдаж авсан хувьцаа		
3.9	Мөнгөөр төлсөн ногдол ашиг		
3.10	Хүү ба урамшууллын орлого		
3.11	Валютын ханшны зөрүү		
3.20	Санхүүгийн үйл ажиллагааны цэвэр мөнгөн гүйлгээний дүн		
4	Бүх цэвэр мөнгөн гүйлгээ		
5.1	Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн эхний үлдэгдэл		
5.2	Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн эцсийн үлдэгдэл		

Захирал _____ (.....)

Ерөнхий нягтлан бодогч _____ (.....)

САНХҮҮГИЙН ТАЙЛАНГИЙН ТОДРУУЛГА

200...оны ... сарын .. өдөр

(Аж ахуйн нэгж, байгууллагын нэр)

1. ТАНИЛЦУУЛГА

1. Байршил :

2. Шуудангийн хаяг : _____ Утас : _____ Факс : _____

3. Өмчийн хэлбэр : _____ Төрийн ..... хувь, _____ хувийн ... хувь.

4. Үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн огноо :

5. Харилцдаг санхүү, татварын байгууллага :

6. Үндсэн үйл ажиллагааны чиглэл /төрөл/ :

- (a) _____
 (б) _____
 (в) _____

7. Туслах үйл ажиллагааны чиглэл /төрөл/ :

- (a) _____ (г) _____
 (б) _____ (д) _____
 (в) _____

8. Салбар, төлөөлөгчийн газрын нэр байршил :

- (a) _____
 (б) _____
 (в) _____
 (г) _____

9. Гүйцэтгэх захирал /захирал/ :

Овог : ..... Утас :.....
 Нэр : ..... Факс : .....

Е-mail хаяг : .....

10. Ерөнхий нягтлан бодогч :

Овог : ..... Утас :.....
 Нэр : ..... Факс : .....

Е-mail хаяг : .....

3. МӨНГӨ БА ТҮҮНТЭЙ АДИЛТГАХ ХӨРӨНГӨ

Касс дахь мөнгө
(төгрөг/валют)

№	Төрөл	Эхний үлдэгдэл		Эцсийн үлдэгдэл	
		Валютаар	Төгрөгөөр	Валютаар	Төгрөгөөр
1					
2					
3					
	Дүн				

Банкин дахь мөнгө

(төгрөг/валют)

№	Харилцагч банкны нэр	Дансны дугаар	Эхний үлдэгдэл		Эцсийн үлдэгдэл	
			Валютаар	Төгрөгөөр	Валютаар	Төгрөгөөр
1						
2						
3						
4						
	Дүн					

Жич: Банкны данс дахь барьцаалсан буюу хязгаарласан мөнгөн хөрөнгийн талаар тусгай хавсралтаар тодруулга хийнэ.

4. БОГИНО ХУГАЦААТ ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ

Хөрөнгө оруулалтын төрөл	Эхний үлдэгдэл	Эцсийн үлдэгдэл бүртгэлийн буюу дундаж үнээр	Эцсийн үлдэгдэл Зах зээлийн үнээр	Зөрүү
Дүн				

Тэмдэглэл. (Төлөгдөх хугацаа хүртэл эзэмших үнэт цаасны нэрлэсэн үнэ , хүү , тоо ширхэг, төлөгдөх хугацааны талаар тайлбар, тэмдэглэл хийнэ)

5. АВЛАГА

Дансны авлага

№	Авлагын ангилал	Эхний үлдэгдэл	Эцсийн үлдэгдэл
1	Дансны авлага. Үүнээс:		
	- Төлөгдөх хугацаандаа байгаа		
	- Хугацаа хэтэрсэн		
	- Төлөгдөх найдваргүй		
	Хуримтлуулж тооцсон хүүгийн авлага		
	Санхүүгийн деривативын авлага		
2	Хасах нь: Найдваргүй авлагын хасагдуулга		
3	Дансны авлага (цэвэр)		

Бусад авлага (авлагын төрлөөр нь ангилна)

№	Авлагын ангилал	Эхний үлдэгдэл	Эцсийн үлдэгдэл
1	Холбоотой талаас авах авлага		
2	Хараат компаниас авах авлага		
3	Татварын авлага		
4	Удирдах албан тушаалтнаас авах авлага		
5			
	Дүн		

Тэмдэглэл. (Компани нь толгой, охин, хараат компанитай бол тэдгээрийн хоорондын өр, авлагын тооцоо болон удирдах албан тушаалтнаас авах авлагын талаархи тодруулга)

Урьдчилгаа төлбөрүүд

№	Урьдчилгаа төлбөрийн ангилал	Эхний үлдэгдэл	Эцсийн үлдэгдэл
1	Бэлтгэн нийлүүлэгчдэд төлсөн урьдчилгаа		
2	Урьдчилж төлсөн зардал		
3	Урьдчилж төлсөн түрээс		
	Дүн		

9 УРТ ХУГАЦААТ ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ БА БУСАД ХӨРӨНГӨ

Хөрөнгө оруулалтын төрөл	Эхний үлдэгдэл	Эцсийн үлдэгдэл бүртгэлийн буюу дундаж үнээр	Эцсийн үлдэгдэл Зах зээлийн үнээр	Зөрүү

Тэмдэглэл. (Төлөгдөх хугацаа хүртэл эзэмших үнэт цаасны нэрлэсэн үнэ , хүү , тоо ширхэг, төлөгдөх хугацааны талаар тайлбар, тэмдэглэл хийнэ)

Тэмдэглэл. (Толгой, охин, хараат компанитай бол тэдгээрт оруулсан хөрөнгийн талаархи тодруулга)

---

11. БИЕТ БУС ХӨРӨНГӨ

	Программ хангамж	Гүүдвилл	Патент	Зохиогчийн эрх	Барааны тэмдэг	Бусад	Бүгд
Өртөг							
Эхний үлдэгдэл							
Нэмэгдсэн:							
Өөрөө үйлдвэрлэсэн							
Худалдаж авсан							
Үнэ төлбөргүй авсан							
Хасагдсан:							
Худалдсан							
Акталж, устгасан							
Үнэгүй шилжүүлсэн							
Эцсийн үлдэгдэл							
Хуримтлагдсан элэгдэл							
Эхний үлдэгдэл							
Тайлант жилд байгуулсан							
Хасагдсан							
Эцсийн үлдэгдэл							

12. БОГИНО ХУГАЦААТ ӨГЛӨГ

№	Өглөгийн төрөл	Эхний үлдэгдэл		Эцсийн үлдэгдэл	
		Валютын	Төгрөгийн	Валютын	Төгрөгийн
1	Дансны өглөг:				
	- Төлөгдөх хугацаандаа байгаа				
	- Хугацаа хэтэрсэн				
2	Банкны богино хугацаатай зээл:				
	- Төлөгдөх хугацаандаа байгаа				
	- Хугацаа хэтэрсэн				
3	Ногдол ашгийн өглөг				
3	Бусад өглөг				
	Нийт дүн				

Тэмдэглэл. (Зээлийн төрлөөр хугацаа
тайлбар, тэмдэглэл хийнэ)

хэтэрсэн шалтгааны талаар

13. УРТ ХУГАЦААТ ӨР

(Гадаадын болон дотоодын эх үүсвэрээр санхүүжүүлсэн урт хугацаат нийт өр орно.)

Үүнээс:

Гадаадын байгууллагаас шууд болон дамжуулан зээлдсэн зээл:

№	Урт болон дунд хугацааны зээлийн нэр	Эхний үлдэгдэл	Нэмэгдсэн	Хасагдсан	Эцсийн үлдэгдэл
	Нийт дүн				

Гадаадын байгууллагаас шууд болон дамжуулан зээлдсэн зээлийн хүүгийн өглөг:

№	Урт болон дунд хугацааны зээлийн нэр	Хүүгийн өглөгийн эхний үлдэгдэл	Нэмэгдсэн	Хасагдсан	Хүүгийн өглөгийн эцсийн үлдэгдэл
	Нийт дүн				

14. ЭЗЭМШИГЧИЙН ӨМЧ

Өөрийн хөрөнгө: (Дүрмийн санд орсон өөрчлөлтийн эрх зүйн үндэслэл болон Зарласан хувьцааны тоо ширхэг үүнээс гаргасан хувьцаа, энгийн хувьцаа, давуу эрхтэй хувьцааны тоо ширхэг, нэрлэсэн үнэ, тайлант хугацаанд нэмж болон шинээр гаргасан үнэт цаасны талаар тайлбар тэмдэглэл хийнэ үү)

Халаасны хувьцаа:(Халаасны хувьцаа худалдан авах болсон шаардлага , үндэслэл, эрх бүхий удирдах байгууллагын шийдвэрийн огноо худалдан авсан халаасны хувьцааны тоо ширхэг үнийн талаар тайлбар хийнэ үү)

Д/Д	Төлөөлөн удирдах зөвлөл болон хяналтын зөвлөлийн гишүүдийн нэр	Эзэмшиж буй хувьцааны	
		Тоо	Хувь
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
	Дүн		

Төлөөлөн удирдах зөвлөл болон хяналтын зөвлөлийн гишүүдтэй нэгдмэл сонирхолтой этгээдийн нэр:

Компанийн хувьцааны багцыг нэгдмэл сонирхолтойгоор эзэмшиж байгаа этгээдүүд:

Д/Д	Нэгдмэл сонирхолтой этгээдийн нэр	Эзэмшиж буй хувьцааны	
		Тоо	Хувь

Дахин үнэлгээний нэмэгдэл: (Үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээ хийлгэсэн бол үнэлгээ хийсэн компанийн нэр, хийлгэсэн үнэлгээний арга, үнэлгээний зөрүүг тайланд хэрхэн тусгасан талаар нэмэлт тайлбар, тэмдэглэл хийнэ үү)

Ногдол ашгийн талаар:(Тараахаар шийдвэрлэсэн ногдол ашгийн хэмжээ, төлбөр хийх арга, тараах арга хэлбэр эсвэл ногдол ашиг тараахгүй байгаа шалтгааны талаар тайлбар тэмдэглэл хийнэ үү)

Компани нэгдсэн, нийлсэн, хуваагдсан, тусгаарлагдсан тохиолдолд төсөлд тусгасан үнэт цаасыг бусад хөрөнгөд болон шинээр үүссэн компанийн үнэт цаасанд хөрвүүлсэн байдлын талаар мэдээлэл

Компанийн өрийг хувьцаагаар сольсон бол өрийг хувьцаагаар сольсон нөхцөлийн талаархи дэлгэрэнгүй мэдээлэл

---

15. ОРЛОГО

Борлуулалтын орлого

Орлогын төрөл	Өмнөх он	Тайлант он

Хойшлогдсон орлого

Орлогын төрөл	Өмнөх он	Тайлант он	Тайлбар
Дүн			

Онцгой шинжтэй орлого

Орлогын төрөл	Өмнөх он	Тайлант он	Тайлбар
Дүн			

16. БОРЛУУЛСАН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ӨРТӨГ БА ЗАРДАЛ

Үйлдвэрлэлт, борлуулалтын хэмжээ

Үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүний нэр төрөл	Хэмжих нэгж	Үйлдвэрлэлт		Борлуулсан бүтээгдэхүүний өртөг	
		Тоо	Нийт өртөг	Тоо	Нийт өртөг
Нийт дүн					

Онцгой шинжтэй зардал

Зардлын төрөл	Өмнөх он	Тайлант он
Дүн		

17. АЖИЛЛАГЧДЫН ТОО, ЦАЛИН ХӨЛС

Албан тушаалын ангилал	Ажиллагчдын дундаж тоо	Цалингийн зардлын дүн
Үйлдвэрлэл, үйлчилгээний:		

Борлуулалт, удирдлагын:		
Нийт дүн		

18. ХОЛБООТОЙ ТАЛУУДАЙ ХИЙСЭН АЖИЛ ГҮЙЛГЭЭ

Холбоотой талуудын нэр	Ажил гүйлгээний утга	Дүн	Тайлбар

19. ТАЙЛАНГИЙН ХУГАЦААНД ХИЙСЭН ИХ ХЭМЖЭЭНИЙ БОЛОН СОНИРХОЛЫН ЗӨРЧИЛТЭЙ ХЭЛЦЛИЙН ТАЛААРХИ МЭДЭГДЭЛ

(Хэлцлийг баталсан эрх бүхий байгууллагын нэр, шийдвэрийн огноо дугаар, хэлцлийн дүнгийн талаар тайлбар тэмдэглэл хийнэ үү)

---

20. БОЛЗОШГҮЙ ӨР ТӨЛБӨР БА БАЛАНСЫН ӨДРИЙН ДАРААХ ҮЙЛ ЯВДАЛ²

---

² НББОУС 37 болон НББОУС 10-ын дагуу тодруулна.

Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2008он
.... дугаар тогтоолын 3 дугаар хавсралт

..... аймаг/хот/-ын ..... сум
/дүүрэг/-ийн ..... -ийн
санхүү, аж ахуйн үйл ажиллагааны 200... оны
жилийн тайлан тэнцлийн хураангуй үзүүлэлт
дараах байдалтай байгааг мэдээлж байна
/мян.төгрөгөөр/

Балансын зүйл	Үлдэгдэл		Балансын зүйл	Үлдэгдэл	
	Эхний	Эцсийн		Эхний	Эцсийн
А.Хөрөнгө	Х	Х	Б.Өр төлбөр ба эзэмшигчийн өмч	Х	Х
1.Эргэлтийн хөрөнгийн дүн			1.Өр төлбөрийн дүн		
Мөнгөн хөрөнгө			Богино хугацаатай өр, төлбөр		
Богино хугацаатай хөрөнгө оруулалт			Урт хугацаатай өр төлбөр		
Авллага			Үүнээс: Банкны хугацаа хэтэрсэн өр		
Бараа, бэлэн бүтээгдэхүүн			2.Өмчийн дүн		
Үндсэн ба туслах материал			Төрийн		
Урьдчилж төлсөн тооцоо			Хувийн		
Бусад			3.Хувьцааны дүн		
2.Биет хөрөнгийн дүн			Энгийн хувьцааны тоо, ширхэг..... Нэрлэсэн үнэ.....		
Газар			Давуу эрхтэй хувьцааны тоо, ширхэг..... Нэрлэсэн үнэ.....		
Барилга байгууламж			Халаасны хувьцааны дүн		
Машин, тоног төхөөрөмж			Хуримтлагдсан элэгдэл		
Тавилга, эд хогшил			Бусад		
Хуримтлагдсан элэгдэл			4.Эзэмшигчийн өмчийн бусад хэсэг		
Бусад			5.Хуримтлагдсан ашиг		
3.Биет бус хөрөнгийн дүн			Тайлант үеийн ашиг		
4.Урт хугацаатай хөрөнгө оруулалт			6.Эзэмшигчдийн өмчийн дүн		
Нийт хөрөнгийн дүн			Өр төлбөр ба эзэмшигчдийн өмчийн дүн		

Гүйцэтгэх захирал / /
 Ерөнхий нягтлан бодогч / /

Ногдол ашиг тараасан онууд-----

Нэгж хувьцаанд оногдуулсан ногдол ашиг/төг/-----

/Он бүрээр/

/Мян.төг/

Үзүүлэлт	200.	200.	200.
1.Цэвэр борлуулалт			
2.Борлуулсан бараа, бүтээгдэхүүний өртөг			
3.Үйл ажиллагааны зардал			
4.Ашиг			
5.Хувьцааны арилжааны дундаж ханш			
6.Хувьцааны дансны дундаж ханш			
7.Хувь нийлүүлэгчдийн тоо			
8.Хувьцааны төвлөрлийн хувь			

Гүйцэтгэх захирал / /

Ерөнхий нягтлан бодогч / /

200. оны .. сарын ..-ний өдөр